

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра східної і слов'янської філології

Кваліфікаційна робота магістра
з івритської філології на тему:
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ
ПЕРЕКЛАДУ ПОЕЗІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ІВРИТОМОВНИХ ТА
УКРАЇНОМОВНИХ ТЕКСТІВ)

Студентки групи Мівр 56-21
факультету сходознавства
денної форми навчання
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації: 035.063 Східні мови та літератури
(переклад включно), перша – іврит,
Освітньо-професійної програми: Східна
філологія: мова іврит та єврейська література,
переклад, методика навчання
Теслюк Валерії Олександрівни

Науковий керівник:

Доктор філологічних наук,
професор **Валігура О. Р.**

Допущена до захисту
«___» _____ року

Завідувач кафедри

(підпис)

(ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І.ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ТА СТИЛІСТИЧНИХ АСПЕКТІВ ПЕРЕКЛАДУ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ	8
1.1. Сучасні тенденції у теорії та методології художнього перекладу.....	8
1.2. Історична традиція перекладів Біблії: методи, підходи та компаративістика	15
1.3. Перекладацька діяльність А. Паперного та А. Хромової у контексті історії україно-івритського, івритсько-українського літературного перекладу	19
РОЗДІЛ 2.ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ БІБЛІЙНОЇ ПОЕЗІЇ (КНИГА ПСАЛМІВ, ОБРАНІ ВІРШІ)	28
РОЗДІЛ 3.ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ЗАСОБІВ ЛІНГВОПОЕТИКИ ДМИТРА ПАВЛИЧКА В ПЕРЕКЛАДАХ МОВОЮ ІВРИТ АНТОНА ПАПЕРНОГО	44
3.1. Метрика та трансформації поезії при перекладі (на прикладі вибраної поезії зі збірки Д. Павличка «Єврейські мелодії»).....	44
3.2. Еквівалентність стилістичних фігур та тропів у перекладах.....	47
3.3 Техніки та лексика, використані для перекладу культурних реалій.....	49
РОЗДІЛ 4.ІВРИТСЬКА ПОЕЗІЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ АННИ ХРОМОВОЇ	55
4.1. Тема війни в дитячій ізраїльській поезії.....	55
4.2. Порівняльний аналіз лексики, композиції та емоційної насиченості віршів збірки «Від війни плачуть» Тірци Атар у перекладі Анни Хромової.....	59
ВИСНОВКИ	71
АНОТАЦІЯ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ВСТУП

Переклад – це інтерпретація сенсу тексту однією мовою і створення нового, тотожного оригіналу іншою. Метою перекладу є встановлення відносин еквівалентності між вихідним і перекладним текстом для того, щоб обидва несли в собі однаковий зміст. Ці обмеження включають контекст, правила граматики вихідної мови, традиції написання, фразеологізми, лексеми і т.д.

Перекладачі ще античного світу широко обговорювали питання про ступінь близькості перекладу до оригіналу. Наприклад, у ранніх перекладах Біблії або в інших творах із старовірської, які вважалися священними або зразковими, переважало прагнення буквального копіювання оригіналу, що приводило деколи до неясності або навіть повної незрозумілості перекладу. Тому пізніше деякі перекладачі намагалися теоретично обґрунтувати право перекладача на велику свободу щодо оригіналу, необхідність відтворювати не букви, а сенс або навіть загальне враження.

Перекладати поезію іншого народу – значить зрозуміти інший національний характер, емоційний світ іншої культури і знайти в своїй мові адекватні засоби для вираження цих особливостей. Крім культурно-історичного контексту, перекладачеві необхідно відчувати своєрідність мови поета і його світосприйняття. Перекладач поезії сам не може не бути поетом, оскільки в його завдання входить передати ритмічно-інтонаційну сторону твору, таким чином, щоб вірш звучав природно мовою перекладу.

На теперішній час все більше перекладачів звертаються до єврейської поезії та літератури, яка часто несе у собі глибокий філософський зміст, але є малодоступною багатьом через мовний бар'єр. Інтерпретація ізраїльської поезії українською мовою дає нам можливість більше пізнати єврейську культуру, яка є тісно пов'язаною із нашою історією та формуванням релігії. Яскравою представницею таких перекладів є Анна Хромова, яка своєю перекладацькою діяльністю забезпечила українців новим досвідом розуміння івритської поезії.

Чимало української поезії також перекладено на іврит, найчастіше завдячуючи вірній Батьківщині діаспорі, що допомагає презентувати в світі наші

найкращі здобутки. Одним із таких перекладачів є Антон Паперний, котрий репатріювався з України, проте детально зайнявся вивченням обох мов і згодом розпочав свою перекладацьку діяльність, публікуючи поезію українських класиків мовою іврит.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю вивчення лексико-семантичних труднощів івритсько-українського перекладу, особливостей функціонування та розвитку україно-ізраїльських культурних стосунків, зокрема літературних, а також засобів їх реалізації в українському перекладознавстві. Актуальність тематики дослідження підтверджується зростанням кількості перекладів та потребою семантичних та прагматичних студій на подальше дослідження мовних засобів їх реалізації з івритської філології.

Об'єктом дослідження є Біблійні переклади з оригінального івритського тексту; українська літературна спадщина, перекладена на іврит; ізраїльська дитяча поезія в українській інтерпретації; перекладацька діяльність Антона Паперного та Анни Хромової.

Предметом дослідження є лексико-семантичні та стилістичні аспекти перекладу поезії, проблеми інтерпретації івритсько-українського та українсько-івритського тексту.

Методи дослідження. Для вивчення, точного опису та детального дослідження лексико-семантичних аспектів перекладу поезії використано емпіричні методи дослідження, лінгвометодологію; для інтерпретації художніх та тлумачення релігійних творів було використано герменевтичний метод; в нашій роботі також було застосовано компаративістику для встановлення лексико-семантичних зв'язків, вивчення та порівняльного аналізу перекладів та оригіналів поезії; порівняльно-історичний та описовий метод застосовано для встановлення різних етапів перекладу поезії та розвитку івритсько-української перекладацької діяльності; для розробки та узагальнення теоретичних засад дослідження труднощів перекладу та мовних засобів його реалізації було застосовано індукція та дедукція, метод аналізу та синтезу; для вивчення зв'язків

між мовою іврит та українською, культурними явищами носіїв обох мов та їх взаємодією ми застосували етнолінгвістику.

Мета дослідження: виявити лексико-семантичні та стилістичні аспекти перекладу поезії, перекладознавчі аспекти івритсько-українського перекладу і ступеня еквівалентності в перекладах поетичних творів та сучасні тенденції у теорії і методології сучасного перекладу; простежити історію створення перекладів Біблії з івritу на церковнослов'янську, українську мови і їх роль у подальшому розвитку мов; виявити специфічні особливості перекладу біблійного тексту і зміни, що відбулися в мові Біблії за цей час.

Досягнення мети роботи передбачає виконання таких **завдань**:

- розглянути основні проблеми перекладознавства і перекладу;
- простежити історичну традицію перекладів Біблії: методи, підходи та компаративістку;
- описати перекладознавчі аспекти Біблійного перекладу;
- виявити і описати зміни в лексиці, граматиці і художньо-виражальних засобах в текстах різних періодів;
- виявити труднощі художнього перекладу;
- вивчити способи досягнення еквівалентності при перекладі поезії;
- виявити види перекладацьких трансформацій, які були використані при перекладі поезії;
- визначити на прикладі діяльності А. Паперного характерні риси перекладу з української мови на іврит;
- проаналізувати твори української поезії, у перекладі А. Паперного, описати метрику та трансформації, еквівалентність стилістичних фігур та тропів у перекладах; техніку та лексику, застосовану для перекладу культурних реалій;
- провести порівняльний аналіз перекладів А. Хромової, використану лексику, композицію; проаналізувати тему війни в дитячій ізраїльській поезії;

- здійснити зіставлення перекладацьких стратегій/технік А. Паперного та А. Хромової

Матеріалом дослідження слугують збірка поезій Д. Павличка та її переклад мовою іврит А. Паперним; збірка поезій Тірци Атар та її переклад українською А. Хромової; тексти обраних псалмів мовою оригіналу та її переклади Д. Цоліна, Р. Турконяка, І. Огієнка, переклад церковнослов'янською та Синодальний російський переклад.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше в українському перекладознавстві було комплексно досліджено, вивчено та проаналізовано окремі жанри та види літературного перекладу мовою іврит та перекладу українською івритських творів, що ґрунтуються на детальному вивченні перекладацької діяльності окремих осіб (А. Паперного, А. Хромової, Д. Цоліна, Р. Турконяка, І. Огієнка).

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані для проведення уроків та лекцій, що стосуються перекладознавства, вивчення мови іврит та позакласних заходів на літературознавчу тематику, також дане дослідження може бути корисним студентам, що займаються проблемами поетичного перекладу з та на мову іврит.

Апробація результатів дослідження відбулася у рамках міжнародної студентської науково-практичної відеоконференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови» (Київський національний лінгвістичний університет, 25 травня 2022 року). Результати роботи були опубліковані у вигляді тез у збірнику матеріалів до міжнародної науково-практичної відеоконференції «Ad orbem per linguas. До світу через мови».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками до них, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг дослідження – 90 сторінок, з яких обсяг тексту кваліфікаційної роботи (включаючи зміст та резюме) становить 75 сторінок.

У вступі мотивується причина вибору теми та її актуальність, зазначається мета, завдання, предмет та об'єкт дослідження, а також методи дослідження;

висвітлюється наукова новизна, теоретична значущість та практична цінність роботи, а також зазначено використані літературні джерела.

У першому розділі «Основні проблеми перекладознавства та перекладу» висвітлюються основні сучасні тенденції у теорії та методології художнього перекладу, описується процес становлення історичної традиції перекладів Біблії, аналізується історія україно-івритського та івритсько-українського літературного перекладу.

У другому розділі «Перекладознавчі аспекти Біблійного перекладу (книга Псалмів, обрані вірші)» досліджується специфіка утворення та розвитку Біблійних перекладів в цілому, розглядається способи інтерпретації, застосовані українськими перекладачами. Крім цього, проводиться дослідження лекиско-семантичних та стилістичних аспектів перекладу поетичних творів.

У третьому розділі «Переклад української поезії мовою іврит Антона Паперного» досліджуються та аналізуються використані трансформації поезії при перекладі івритом збірки Д. Павличка «Єврейські мелодії»; описуються та порівнюються еквіліярність стилістичних фігур та тропів, а також техніки та лексика для опису культурних реалій з поезії.

У четвертому розділі «Івритська поезія у перекладах Анни Хромової» досліджується тема війни в дитячій ізраїльській поезії, її актуальність, а також висвітлюється порівняльний аналіз лексики, композиції та емоційної насиченості віршів збірки Тірци Атар «Від війни плачуть».

У висновках систематизуються та узагальнюються результати дослідження.

Список використаної літератури становить перелік наукових праць з перекладознавства, історичних праць та художня література (загальна кількість джерел – 56).

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ТА СТИЛІСТИЧНИХ АСПЕКТІВ ПЕРЕКЛАДУ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ

1.1. Сучасні тенденції у теорії та методології художнього перекладу

Перекладознавство – це гуманітарна дисципліна, яка вивчає процес та результати усного та письмового перекладу, теорію та історію. Сам же переклад розглядається як вид мовного посередництва, при якому зміст однієї мови (оригіналу) передається іншою. Концептуальний підхід до явища перекладу являє собою глибоку інтеграцію національних культур та їх взаємодію (Алексеева, 2004).

Процес перекладання – це не проста заміна слів однієї мови еквівалентами іншої. Робота перекладача виходить за рамки одного й того ж значення слів, тому що вона повинна передати ідею оригінального тексту в перекладі, звертаючи увагу на лінгвістичні та культурні аспекти обох мов. Труднощі у повноцінному перекладі літературних творів полягають не лише у індивідуальних відмінностях двох мов, але й в особливостях особистостей автора та перекладача (Алексеева, 2004)

Першими теоретиками перекладу були самі перекладачі, які прагнули узагальнювати свій власний досвід, а іноді і досвід своїх колег по професії. Так, ще перекладачі античного світу широко обговорювали питання про ступінь близькості перекладу до оригіналу. У ранніх перекладах Біблії або інших творів, які вважалися священними або зразковими, переважали прагнення буквального копіювання оригіналу, що приводило деколи до неясності або навіть повної незрозумілості перекладу. Тому пізніше деякі перекладачі намагалися теоретично обґрунтувати право перекладача на велику свободу щодо оригіналу, необхідність відтворювати не букви, а сенс або навіть загальне враження, "чарівність" оригіналу (Швейцер, 2000).

Про цінність цієї професії всерйоз заговорили такі відомі усні перекладачі, як П. Палажченко, А. Чужакін, Г. Мирам, А. Паго. До питань етики перекладу неодноразово звертається теоретик і практик перекладу Р. К. Міньяр-Белоручев. У вигляді жартівливих «правил» деякі важливі етичні принципи, сформульовані М. Боуен, опубліковані в перекладеному на російську мову підручнику з синхронного перекладу відомої англійської перекладачки Лінн Віссон (Азнаурова, 1988). Однак зв'язкового уявлення про професійну етику перекладача новітні публікації нам все ж не дають.

Сучасне віршознавство являє собою досить розроблену область науки, не можна не відзначити, що в основі численних праць з цього питання, які отримали міжнародне визнання, лежать дослідження А. Білого і В.Я. Брюсова, Б.В. Томашевського, Б.М. Ейхенбаума, В.М. Жирмунського, Ю.Н. Тинянова, М.П. Штокмара, Л.І. Тимофєєва, С.М. Бонда, Г. Шенгелі.

При перекладі іншомовного вірша на рідну мову, основним завданням постає передання інформації з тим же емоційним ефектом, як і в оригіналі. Для цього перекладачеві потрібно перевтілитися в автора, приймаючи його манеру і мову, інтонації і ритм, зберігаючи при цьому вірність своєї мови, і в чомусь і власної поетичної індивідуальності (Гачечиладзе, 1970). Кожен перекладач стикається з такими проблемами, як лінгвістична (лексико-семантична, граматична, синтаксична), культурна, стилістична та прагматична (Олейник, 2010).

Лексико-семантичні проблеми можуть бути вирішені шляхом консультування словників, різного виду онлайн-перекладачів та, власне, експертів. Ці проблеми включають термінологічні альтернативи, неологізми, семантичні прогалини, контекстуальні синоніми та антоніми, семантичний зв'язок (Комиссаров, 1990).

Багато граматичних проблем не є суто граматичними, а тісно пов'язані з лексичними. З точки зору перекладу, виклад думки в рівноцінній формі засобами іншої мови являє собою виразний зв'язок між лексикою і граматиною. Граматичні труднощі перекладу обумовлюються тим, що граматичні явища

різних мов відмінні, хоча в окремих випадках можуть представляти деяку схожість. Відтворення граматичної форми оригіналу не може бути метою перекладу, тому що його мета – передача думки. Точний в формально-граматичному відношенні переклад часто буває взагалі неможливий через відсутність відповідностей. Часто він не відповідає нормі словосполучення і літературним нормам даної мови. А в деяких випадках точний з точки зору граматики переклад неприпустимий стилістично. Тому навіть для найточнішого перекладу типові зміни граматичних категорій слова, невеликі перестановки або додавання в межах малих словосполучень відступу від граматичної точності цілком адекватні та закономірні (Алексеева, 2004).

Синтаксична система мови включає в себе два типи одиниць: словосполучення і речення. Також варто розглянути таке поняття як синтаксичний контекст. Це синтаксична структура, в рамках якої вжито дане слово в тексті. Таким чином, до синтаксичних проблем перекладу відносяться синтаксичний тип мови і лексичний зв'язок. З точки зору перекладу, семантична сполучуваність не представляє істотного інтересу, так як передбачається значенням слова (Модестов, 2006).

Проблема культурних кодів полягає в тому, що деякі мови містять в собі культурні терміни та вирази. Навіть професійним перекладачам важко мати справу з ними, оскільки культурний контекст занадто розпливчастий, він представляє світогляд суспільства, його переконань, емоцій та цінностей, незрозумілих іншим народам (Гачечиладзе, 1970).

Таким чином, він містить деякі важливі фактори, які допомагають у створенні інформації, необхідної для інтерпретації повідомлення. Будь-який термін, одне слово або вираз вважається специфічним для культури, коли воно означає конкретні об'єкти або абстрактні аспекти, які можуть бути пов'язані з релігійними переконаннями, народними звичаями, традиціями або соціальними ситуаціями, моральними цінностями або стилем життя певного суспільства, економічним принципом, політичною ідеологією тощо. При перекладі мовний елемент повинен бути пов'язаний з культурним контекстом, до якого вони

належать. Кожна мова розглядається як частина культури та ідентичності суспільства.

Проблема відтворення в перекладі семантики іншомовних реалій – одна з найважливіших і найскладніших у перекладознавстві. Вона зумовлена тим, що в реаліях закладено особливо етноунікальну інформацію, від збереження якої залежить якість і результат перекладу.

Перекладач повинен бути "міжкультурним посередником". У трактаті Міхаелі Вольф «Аспекти культурної антропології перекладу» переклад між культурами означає, що «інші» сенси передаються текстам індустріалізованого світу, який придуманий його інституціями, традиціями та його історією. Така міжкультурна діяльність потребує ретельного вибору культурної стратегії. Вибір, однак, повинен здійснюватися з метою перекладу і передачі тексту вихідної мови. Таким чином, творчий перекладач повинен завжди пам'ятати про найкраще доступне рішення (Wolf, 1997)

Ю. П. Солодуб розглядає два підходи до перекладу поезії: концепцію адекватного перекладу, згідно з якою перекладач прагне максимально зберегти форму і зміст оригінального тексту, і концепцію неадекватного (вільного) перекладу, яку можна проілюструвати словами Жуковського: «Перекладач у прозі є раб, перекладач у віршах – суперник» (Сдобников & Петрова, 2006).

Концепцією, яка до певної міри є синтезом вищевказаних підходів, є концепція динамічної еквівалентності. Поняття динамічної еквівалентності, яке вперше виділив Юджин Найда, схоже з поняттям функціональної еквівалентності у дослідника А. Д. Швейцера. Йдеться про збіг реакції одержувача вихідного тексту і носія однієї мови з реакцією одержувача тексту перекладу, носія іншої мови. «Головним критерієм оцінки якості художнього перекладу є адекватність естетичного впливу оригінального тексту (тексту мовою оригіналу) і тексту його перекладу (тексту мовою перекладу). Для досягнення високого ступеня адекватності естетичного впливу художнього перекладу на читача або слухача необхідно перш за все глибоко осягнути інтенції автора і тематичну спрямованість оригіналу» (Найда, 2008).

Одним з найцікавіших аспектів перекладознавства є проблема передачі стилістичних прийомів сприймаючою мовою. Дуже часто виникають труднощі через національні особливості стилістичних систем різних мов. Всі лінгвісти підкреслюють необхідність збереження образу оригіналу в перекладі, справедливо вважаючи, що перш за все перекладач повинен прагнути відтворити функцію прийому, а не сам прийом. Для перекладу образного засобу необхідно визначити його зміст, його семантичну структуру.

«Завдання перекладу – пише А.В. Федоров, – залишається стилістичним завданням будь-якого різновиду перекладного матеріалу: воно полягає в такому відборі лексики і граматичних можливостей, який визначається, з одного боку, загальною цілеспрямованістю оригіналу і його жанровою приналежністю і, з іншого боку, дотриманням тих норм, які існують для відповідних різновидів текстів в перекладній мові» (Федоров, 2002).

Якщо перекладач змушений жертвувати або стилістичним забарвленням, або експресивним зарядом слова при перекладі, то, звичайно, він повинен в першу чергу зберегти експресивне значення слова або словосполучення, а в разі неможливості знайти відповідність, відшкодувати цю втрату прийомом компенсації.

Прагматичний аспект є одним з найбільш важливих, яким надається увага під час перекладу. Сучасні вчені визначають кілька аспектів у вивченні прагматичного фактору: це є об'єм інформації, що передається при перекладі, та спосіб реалізації процесу перекладу. Поняття прагматика визначається як вивчення використання мови (Швейцер, 2000).

У кожній мові існують певні, візуально фіксовані способи вираження деяких стандартних смислів. Ці способи регулюються не системою мови, а виключно прагматичними конвенціями. Прагматичні проблеми перекладу безпосередньо пов'язані з жанровими особливостями оригіналу. З істотними труднощами стикаються перекладачі художньої літератури.

Також необхідно наголосити на важливості фонових знань перекладача. Тобто, саме глибоке знання історії, культури, способу життя країни, мови якої він вивчає свідчить про те, що він є гарним перекладачем.

Процес перекладу виявляє подвійну прагматичну орієнтацію. З одного боку, вона реалізується в межах внутрішнього мовного спілкування і, таким чином, орієнтується на оригінал. З іншого боку, переклад є конкретним мовленнєвим актом, який прагматично орієнтований на певного одержувача. Прагматичне завдання перекладу спрямоване на забезпечення максимальної еквівалентності оригіналу. Прагматичний аспект перекладу дуже важливий, особливо у перекладі національно-специфічних реалій.

Переклад літературних творів, мабуть, завжди складніший, ніж переклад інших типів тексту, тому що літературні твори мають специфічні цінності, що називаються естетичними і виразними цінностями. Естетична функція твору повинна підкреслювати красу слів (дикція), переносні значення, метафори тощо. У той час як експресивні функції повинні ставити вперед процес мислення письменника, емоції тощо. Перекладач повинен намагатися передати ці конкретні цінності мовою перекладу. Як один з жанрів літератури, поезія має щось особливе в порівнянні з іншими. У вірші красу не можна досягти тільки вибором слів і фігуративної мови, як у романах і оповіданнях, а й створенням ритму, рими, метрики, специфічних виразів і структур, які можуть не відповідати щоденній мові. Мається на увазі, що переклад поезії потребує "чогось більшого", ніж перекладу інших жанрів літератури.

Окрім перетворення тексту, поетичний переклад також включає в себе пізнання, дискурси та дії між людьми у фізичному та соціальному середовищі. Проект перекладу поезії зазвичай спрямований на оприлюднення поета. Переклад поезії зазвичай відкритий. Перекладачі поезії прагнуть інтерпретувати шари змісту джерела поеми, передати цю інтерпретацію достовірно, та створити поему на цільовій мові, яка читається і приємна як незалежний, літературний текст.

Саме поетичний склад створює низку труднощів при написанні іншомовного адекватного оригіналу тексту. Коли перекладач займається перекладом поезії, то в першу чергу потрібно визначитися з однією річчю: чи буде віршовий розмір і структура відповідати оригіналу чи ні. Перший випадок являється більш складним, але він є найкращим. Якщо перекладач змінить структуру вірша, то потрібно визначити, яку структуру краще вживати, при цьому необхідно ввести смислове наповнення поезії: нова форма повинна відповідати сенсу (Олейник, 2010).

Основні труднощі при перекладі віршів представляють собою завдання вміщення вихідного сенсу в рамки обраного віршованого розміру, і потрібно сказати, що точний і дослівний переклад в даному випадку можливий дуже рідко. Необхідно приділити основну увагу на передачу головної думки і настрою оригіналу. Головне, щоб твір виглядав цілісним і у читача навіть і думки не виникло, що він читає переклад, а не оригінальний авторський текст.

Сьогодні ми перебуваємо в іншому періоді розширення літературного перекладу, свого роду літературної глобалізації, що дала більше перекладів з більш широкого кола мов, включаючи арабську, сучасний іврит, і зростаюче число європейських мов. Ці пізніші вклади зближують нас і починають припускати ширше розмаїття, яке нам можуть запропонувати переклади майбутнього.

За допомогою головних способів аналізу вибраних нами фактів – описового та порівняльного методів, ми пояснимо особливості відтворення української поезії мовою іврит та функціонування цих мов відносно поняттю «міжкультурної взаємодії», виділимо важливі аспекти метрики, лексики та стилістичних фігур під час перекладу.

Таким чином, мають право на існування різні переклади одного й того ж поетичного тексту. Головним критерієм адекватності поетичного перекладу є естетичний вплив перекладу на читача. Перекладачі по-різному вирішують задачу відтворення тексту в іншому культурному просторі і, порівнюючи кілька варіантів перекладу, можна розширити своє розуміння тексту оригіналу.

Для виконання порівняльного аналізу перекладу поезії з івриту варто звернутися до найдавніших витоків перекладознавства, які нам відомі, завжди актуальні і дають змогу краще зрозуміти проблематику лексико-семантичних аспектів інтерпретації сучасної поезії також. Опис історії перекладу Біблії дасть змогу звернути увагу на кілька ключових подій, які підкреслили його прогрес за останні два з половиною тисячоліття.

1.2. Історична традиція перекладів Біблії: методи, підходи та компаративістика

Перші переклади єврейської Біблії, також відомої як Танах, були в основному неформальними (наприклад, Неемія 8: 7 – 8) і були результатом періоду Вавилонського полону приблизно в V столітті до н.е. Багато євреїв більше не використовували мову іврит у Вавилонії, але замість цього арамейська мова стала основною в діаспорі. Внаслідок цього равини робили усні переклади чи перефрази тексту, що часто супроводжувались коментарями та тлумаченнями арамейською. Пізніше такі переклади отримали назву Таргуми (івр. «переклад, тлумачення») та були записані і почали набувати стандартизації в різних збірниках. Широко вживаний Таргум, відомий як Самаритянське П'ятикнижжя або ж Самаритянська Тора, був перекладений сирійською мовою, діалектом арамейської (Askroyd & Evans, 2008).

Між 250 і 100 роками до нашої ери перший переклад єврейської Біблії було зроблено грецькою мовою Койне, загальною на той період для середземноморського світу. Цей переклад відомий як «Септуагінта», також має назву «LXX», що з латинської означає «сімдесят», оскільки згідно з легендою його підготували 70 (72) єврейських мудреців. Він включав в себе «апокрифічні» або второканонічні книги, і це стало вагомим фактором у подальшому виборі офіційно дозволених книг, які становлять християнський канон. Оскільки цим першим великим перекладом Святого Письма була «Біблія», на яку посилаються більшість письменників Нового Завіту, він мав великий вплив на розвиток християнської лексики та теології (Wendland & Noss, 2012).

Після арамейської та грецької мови латинська стала мовою ширшого спілкування у все більш християнізованому західному світі, особливо в північних прикордонних регіонах Римської імперії. Латинська мова служила народною мовою для іншого видатного раннього перекладу – «Вульгати» (*vulgata* означає «загальний»). Переклад Старого Заповіту, датований приблизно 405 р. н. е., був зроблений з оригінального івриту Єронімом Стридонським, тоді як грецькі книги Нового Заповіту, ймовірно, переклав його протеже, Руфін Сирійський. У своїй перекладацькій праці над Біблією Єронім вирішив передати сенс оригінальному тексту, замість того, щоб відтворювати буквальну форму. Хоча він не завжди досягав успіху в цих зусиллях, його версія стала Біблією західної церкви на наступні 1000 років (Wendland & Noss, 2012).

Септуагінта та Вульгата вважаються первинними версіями, перекладеними з мов оригіналу. Ряд вторинних та третинних версій, заснованих на первинних та вторинних версіях, відповідно з'явився в перші роки християнства (приблизно 400–1000 рр. н.е.). Переклади, засновані переважно на грецькій традиції, з'являлися з III по VII століття на коптських мовах Єгипту, на нубійській мові сучасного північного Судану, та на ефіопській мові «Геез» (Askroyd & Evans, 2008).

Вірменія стала першою офіційно проголошеною християнською державою в IV столітті. Мовами Писання та літургії були сирійська та грецька, поки чернець на ім'я Месроп Маштоц не розробив орфографії та не переклав Біблію вірменською мовою в п'ятому столітті (Strauss, 2017).

Єпископ Вульфїла, гот, який народився приблизно 311 р. н.е. на північ від Чорного моря, разом із командою помічників переклав Священні писання з грецької мови на готику так буквально, що синтаксис був більше грецьким, ніж готичним. Проте через свою стурбованість щодо воєнних тенденцій своїх співвітчизників він пропустив переклад Книг Царів. Члени Ассирійської церкви Сходу, яких часто називали несторіанами, поширювали Писання на сирійському сході до Індії та через Середню Азію до Китаю, де вони виготовили перші переклади китайською мовою у VII ст. (Strauss, 2017).

У IX столітті два брати, Кирило та Мефодій, виконали переклад для слов'янського народу в Моравії та Болгарії. Хоча жоден з оригінальних рукописів не зберігся, їх переклад з грецької був початком перекладу Біблії старослов'янською мовою. Пізніший переклад став першим друкованим виданням у 1581 році під назвою «Острозька Біблія» (Spinka, 1933).

Що стосується слов'янських мов, Біблія або її частини в цей період були надруковані в основному мовами католицьких слов'янських народів, хоча деякі з перекладів були підготовлені протестантами: чеською мовою (НЗ – 1475 р., Біблія – 1488 р.), білоруською (1517 р. – переклад Франциска Скорини), польською (НЗ – 1563 р., Біблія – 1561 р.), хорватською (НЗ – 1563 р., Біблія – 1831 р.), словенською (НЗ – 1577 р., Біблія – 1584 р.), верхньолужицькою (НЗ – 1706 р., Біблія – 1738 р.), нижньолужицькою (НЗ – 1709 р.) і прекмурським діалектом словенської мови (НЗ – 1771 р.) (Spinka, 1933).

На початку XVIII століття Петро I наказав здійснити великий переклад Біблії церковнослов'янською мовою. Завершена і надрукована в 1751 році за імператриці Єлизавети, вона відома як "Єлизаветинська Біблія". Це офіційна літургійна Біблія деяких російських православних церков слов'янської традиції до наших днів. А у 1876 році була видана перша Біблія російською мовою, що отримала назву «Синодальний переклад», оскільки вона не тільки друкувалась за рішенням Синоду, а й була остаточно відредагована ним (Spinka, 1933).

Середньовічні переклади Біблії на Заході приблизно охоплюють період від німецької Біблії Мартіна Лютера в 1534 р. до публікації англійської переглянутої версії в 1885 р.

Як і в латинській Вульгаті, революційному перекладу Лютера передували попередні версії німецької мови, але його переклад відрізнявся у кількох вирішальних аспектах. По-перше, він базувався на мовах оригіналу, включаючи грецький Новий Заповіт Еразми у 1516 р. По-друге, його мова була більш стандартизованою, сучасною, літературною, ідіоматичною та чутливою до звуку, ніж попередні німецькі переклади. По-третє, він здійснювався відповідно до чітких принципів перекладу, орієнтованих на значення. Широкий вплив Біблії

Лютера в Німеччині незабаром поширився на всі країни, що постраждали від Реформації, що привело надалі до нових протестантських, а також католицьких перекладів в основному європейськими мовами (Askroyd & Evans, 2008).

Джон Тиндейл, виконання перекладу якого в кінцевому підсумку спричинили його мученицьку смерть, був натхненний і під впливом Лютера зробив перший Новий Завіт англійською мовою на основі грецького тексту (1526), але з посиланням також на німецьку версію. Таким чином з'явилась перша англійська Біблія, опублікована Майлзом Ковердейлом у 1535 р. У наступні роки з'явилося кілька інших англійських Біблій, більшість з яких перебували під впливом перекладу Дж. Тиндейла, аж до публікації великої, спонсорованої по-королівськи "авторизованої версії" 1611 р., широко відомої як "Версія короля Якова". Серія перекладів, що відображають текстові та мовні фактори, що вкорінювались протягом багатьох років, завершилась загально визнаною першою перекладеною англійською версією (Новий Заповіт опубліковано в 1881; Старий Заповіт опубліковано в 1885).

Реформація в Європі подвоїла кількість наявних перекладів Біблії. Багато європейських мов отримали народні переклади Біблії протягом XVI – XVII століття, в тому числі французька (1535), ісландська НЗ (1540), фінська НЗ (Agricola, 1548), Женевська Біблія (1560), іспанська (De Reina, 1569), словенська (Dalmatin, 1578), валлійська (Morgan, 1588), італійська (Diodati, 1603), литовська (Chyliński, 1631 – 1668), португальська НЗ (De Almeida, 1676) та латиська (Glück, 1685).

Католицька традиція перекладу англійською мовою була започаткована Біблією Дувей – Реймса. На основі латинської Вульгати Новий Заповіт з'явився в 1582 р., а Старий Заповіт – у 1609 – 1610. XX століття спричинило значне розширення спроб перекладу Біблії у всьому світі.

Друга половина століття ознаменувалася зростанням кількох впливових ідіоматичних версій і перефраз англійською, серед них «Сьогоднішня англійська версія» (TEV, 1966), яка тепер відома як «Біблія добрих новин» (GNB, 1992), і «Жива Біблія» (1971), нині відома як «Переклад нового життя» (NLT, 1996).

Протягом більшої частини XVIII до середини XX століття місіонерська діяльність, як правило, контролювала загальний процес перекладу і призвела до відносно буквальних версій на багатьох мовах Південної Америки, Африки та Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Сьогодні проекти перекладу зазвичай виконуються висококваліфікованими носіями рідної мови, супроводжуються грамотністю та новими програмами для читачів. Перше десятиліття XXI століття характеризується більш еkleктичним та гнучким підходом до перекладу, який зазвичай використовує більшу кількість додаткових посібників, таких як пояснювальні записки та глосарії, новіші формати видань та мультимедійні системи-додатки тексту. Часто такі проекти керуються великим попереднім дослідженням конкретних потреб та бажань місцевих мовних спільнот.

Переклад Біблії будь-якою мовою є нескінченним завданням завдяки новим науковим відкриттям та практичному чиннику постійних мовних та соціокультурних змін, а також релігійній бажаності, щоб кожне нове покоління та мовна спільнота стикалися з проблемою ретельного дослідження та чіткого розуміння Святого Писання для себе в їх місцевих обставинах.

Історія перекладів Біблії має значний вплив на перекладацьку діяльність сучасних авторів та дає поштовх для створення нових перекладів художньої літератури, вона розкриває різні підходи та методи, використання яких допоможе інтерпретаторам застосовувати подібні техніки в своїх працях.

1.3. Перекладацька діяльність А. Паперного та А. Хромової у контексті історії україно-івритського, івритсько-українського літературного перекладу

Мова – невід'ємна складова ідентифікації особистості, усвідомлення себе людиною, представником того чи іншого народу, його історії і культури. Варто звернути увагу, що сьогодні у XXI столітті живе покоління людей, які хочуть вивчати, зберігати і передавати майбутньому поколінню ту мову, в основі якої

лежить культура стародавнього єврейського народу, доля якого знала злети і падіння, розквіт і гоніння, але який через 3000 років досі живе. Важливо відмітити, що нині в Україні є чимало людей, які хочуть чути цю мову, відчувати себе євреями.

Переклад відіграє важливу роль у зміні та формуванні національної ідентичності шляхом ототожнення читачів з певним національним дискурсом, а отже він є не лише літературним, але й націєтворчим проєктом (Стріха, 2020).

В історії різних народів переклад займає досить важливе місце, бо він є могутнім джерелом збагачення національної культури. Для українського народу значення перекладу було досить високим, зважаючи на численні утиски у функціонуванні мови. Саме переклад був компенсаційним засобом, завдяки якому українська мова та література збагатились, завдяки якому національна культура мала змогу самоствердитись (Савчин, 2014).

Переклади українською мовою почали активніше розвиватися від початку XIX століття разом з новою українською літературою народною мовою в умовах адміністративних заборон на її вживання під час панування російської мови у вищих верствах населення. Україномовне неписьменне населення цих перекладів не потребувало. Тогочасний переклад був зорієнтований на інтелігентні верстви населення та виконував не тільки інформаційно функцію, а передусім націєтворчу. Таким чином розвиток перекладацького процесу уможлиблював пряме спілкування української культури з іноземними (Стріха, 2020).

У передмові до збірки «Поєми» (1899) Франко наголошував «...Передача чужомовної поезії, поезії різних віків і народів рідною мовою збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми і вирази чуття, яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння та спочування між нами і далекими людьми, давніми поколіннями...» (Франко, 1976).

Через складні умови виживання української мови та відсутність її вжитку у вищих верствах, адміністраціях, науці, церкві тощо, саме переклад формував українську лексику. Окрім цього, за Рильським «Історія поетичного перекладу є

разом з тим історією розвитку образотворчих засобів художньої мови» (Рильський, 1987).

Питання про український переклад Княжої доби залишається відкритим і включає в себе як політичні, так і мовні концепції. Михайло Москаленко висловлює тезу, що «первісний, доісторичний перод того, що сьогодні ми називаємо художнім перекладом України-Русі, сягає своїм корінням епохи бронзи, тобто III – II тис. до н.е.» (Москаленко, 1995).

Але якщо розглядати український переклад в контексті слов'янського, то безсумнівно до уваги потрібно брати переклад, виконаний Костянтином-Кирилом та Методієм у IX столітті Святого Письма (Стріха, 2020).

Кирило і Мефодій переклали на старослов'янську мову Новий Заповіт та Псалтир (а також Октоїх) (Геллей, 1985). У XV ст. архієпископ Геннадій Новгородський поставив завдання зібрати книги Святого Письма в єдину Біблію слов'янською мовою. Він організував пошук частин слов'янської Біблії по монастирях і соборах. Частину книг знайти не вдалося, і їх переклав з латинської Вульгати чернець Веніамін (Геллей, 1985).

У XVI ст., вчені Острозької академії виконали переклад та надрукована Біблія під патронатом і за кошти князя Костянтина Острозького. Острозька Біблія – це перша Біблія церковнослов'янською мовою, надрукована засновником російського друкарства Іваном Федоровим в Острозі в 1581 році. Ця Біблія стала першим повним церковнослов'янською корпусом текстів Святого Письма. Вона включає в себе 76 книг Старого і Нового завіту. Всього було випущено 1000 – 1500 примірників Біблії, але до наших днів збереглося від 200 до 350 (Геллей, 1985).

Перший переклад українською розмовною мовою був виконаний групою, в яку входили Пантелеймон Куліш, Іван Нечуй-Левицький та Іван Полно́й. Повністю українська Біблія побачила світ в 1903 р Видання вважається низькоякісним і на практиці не використовується. В даний час має лише бібліографічну цінність (Філарет, 2007).

У 1942 р в Стокгольмі вийшов «Новий Заповіт і Псалтир» в перекладі митрополита Української Автокефальної Церкви Іларіона (Івана Огієнка). Повне видання канонічної Біблії, виконане митрополитом Іларіоном на замовлення Британського Біблійного Товариства, побачило світ в Лондоні в 1962 р. На сьогодні це найпоширеніший переклад Святого Письма українською мовою. У 1963 р в Римі вийшов третій переклад повного тексту Біблії на українську мову. Виконав його священник греко-католицької церкви Іван Хоменко (Жукалюк М., 2003).

У 1997 р Українське Біблійне Товариство (УБТ) випустило в світ новий український переклад Святого Письма Нового Завіту, виконаний греко-католицьким священником отцем Рафаїлом Турконяком. Незабаром був готовий переклад Старого Завіту. Повний вивірений і узгоджений текст Біблії побачив світ в 2011 році (Кузьмич, 2003).

Словниковий запас української мови та івриту значно відрізняються. Особливо це можна побачити при перекладі саме поезії. У своїх інтерв'ю перекладач Антон Паперний дає приклади ледь помітних на перший погляд тонкощів перекладацької справи: «В івриті майже відсутні слова, у яких наголос падає на третій склад з кінця, тому для перекладу дактилічної та гіпердактилічної рими використовуються різні прийоми», «Також досить непросто, або й навіть неможливо зберегти при перекладі кількість складів», або «На ритм вірша в івриті впливає наявність коротких голосних звуків, які не відомі українській мові» (Хромова, 2011).

Антон Паперний — один з тих людей, які створюють обличчя української літератури за кордоном, доносячи до зарубіжного читача твори наших письменників та поетів. Він — один з досить відомих та популярних в Ізраїлі перекладачів на іврит, перекладає здебільшого поезію.

А. Паперний переклав на іврит багатьох сучасних українських поетів Катерину Калитко, Мар'яну Максим'як, Любов Якимчук, Юрія Андруховича, Світлану Богдан, Олесю Мамчич, Богдану Матіяш, Маріанну Кіяновську, Дмитра Лазуткіна, Олега Коцарева, Тетяну-

Марію Литвинюк, Анну Багряна, Катріну Хаддад, Анну Хромову, Галину Ткачук та інших. З тих авторів, що уже стали класиками, він перекладав Дмитра Павличка, Емму Андієвську, Лесю Степовичку. Не усі із цих перекладів були опубліковані. Нещодавно вийшла друком перекладена на іврит збірка поета Івана Потьомкіна, який живе в Ізраїлі (Хромова, 2011).

На сьогодні в Ізраїлі видається міжнародний літературно-публіцистичний часопис «Соборність» за підтримки голови Спілки українських письменників Ізраїлю пана Олександра Деко. У цьому журналі вперше у Державі Ізраїль публікуються українські вірші поряд з їх еквівалентами мовою іврит. У розділі «Поезія» подано добірки поетичних творів Оксани Почапської, Володимира Болюка, Ірини Агапітової і Петра Гохмана, також було висвітлено вірш Дмитра Павличка «Бабин Яр. Реквієм», що присвячений пам'яті Голокосту єврейського народу та поему Т. Г. Шевченка «Кавказ» перекладених А. Паперним. У «Переспівах» подається продовження твору Тетяни Яковенко «З книги царів. Соломон» (Хромова, 2011).

Безумовно найголовнішу роль у становленні української культурної спадщини відіграв Тарас Шевченко, чиї твори актуальні не тільки для українського народу, але й для тих, хто виступає проти національного та соціального гніту, несправедливості та насильства. Ці теми є немало значимими і для єврейського народу. Творчість Великого Кобзаря перекладається на різні мови світу, його вірші надихають людей по всій Земній кулі, тому також було безліч перекладених і на іврит поезій.

Проте проблема полягала в тому, що роздобути такі праці було непросто. У зв'язку з цим, зацікавлений питанням перекладеної творчості Кобзаря на іврит співробітник Хмельницького благодійного фонду «Хесед Бешт» В'ячеслав Юлле, зайнявся перекладом уривку поеми Кобзаря «Кавказ», користуючись внутрішніми ресурсами. Текст на івриті був продекламований перед аудиторією в бібліотеці ім. Островського в рамках святкування 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. Присутні були вражені, декламація Шевченка на івриті викликала широкий резонанс в суспільстві – це вийшло за межі єврейської

громади і стало відомо громадськості (Хмельницький благодійний фонд «Хесед Бешт», 2014).

Що стосується перекладів з івриту на українську, то їх значно менше. Чимало українських поетів зверталися до єврейської поезії, проте більшість з них перекладена з мови ідиш (В. Богуславська, П. Тичина, М. Рильський, Н. Забіла, А. Малишко, М. Вінграновський, І. Драч, Д. Павличко, Л. Костенко, М. Фішбейн). Проте, варто зауважити, що на сьогодні існує програма спецкурсу «Єврейська література» для учнів 8 – 11 класів, що складається з прози та поезії івриту. У програмі вивчаються вірші таких поетів як Дунаш бен Лабрат, Шмуель га-Нагід, Іегуда Галеві, Хаїм-Нахман Бялік, Еліезер Штейнбарг, Зельма Меєрбаум-Айзингер та ін. Пропонований у програмі матеріал сприяє вихованню в учнів любові до книги, інтересу до духовних надбань своєї країни і людства в цілому, взаємоповаги до людей різних національностей, тому реалізуються принципи полікультурності, діалогічності, етичної та естетичної репрезентативності, українознавчий та аксіологічний (Андрющенко. & Двухбабна, 2011).

Ізраїльська література українською мовою насправді не дуже поширена, проте відомо про переклади поетів Урі Цві Грінберга (його дійсно перекладали чимало), Рахель, Лею Гольдберг, Єгуду Аміхая, Зельду, Натана Йонатана, Натана Зах, Йону Волах. Також варто звернути увагу українських читачів на книжку усе того ж Івана Потьомкіна «Заплутавшись у гомоні століть», у якій вміщені його, як на мене, вельми якісні переклади з багатьох ізраїльських поетів.

У видавництві «Дух і літера» вийшла друком антологія сучасної ізраїльської поезії «І покоління приходить...» в перекладі українською. Вірші шістнадцяти поетів, що пишуть мовою іврит, серед них Юрій Андрухович, Богдана Матіяш, Маріанна Кіяновська, Мар'яна Савка, Галина Тельнюк, Іван Малкович, Галина Крук, Дзвінка Матіяш, Петро Рихла, Василь Герасим'юк, Володимир Цибулько, Любов Якимчук, Юлія Стахівська, Олександр Ірванець, Юрко Прохасько. Антологія містить в собі поетичне розмаїття ізраїльської дійсності, що представлене міською поезією, еротичними віршами, поезію про

нескінченність війни, віршами-молитви, віршами-коментарями до священних текстів (Морозюк & Дубинська, 2012).

Варто також згадати видання Спілки письменників України та Української Ради Миру журналу іноземної літератури «Всесвіт», що презентує ізраїльську поезію та прозу українською. Вперше в цьому журналі (1989 р.) тут з'являється поезія класика єврейської літератури ХХ ст. Хаїма Нахмана Бялика в перекладі з івриту Мойсея Фішбейна. Також у 1991 році журнал вмістив історичну повість визначного письменника Ізраїлю Амоса Оза «До самої смерті» разом із схвильованим звернення автора до українським читачів (у спільному перекладі І. Білика та В. Радущького) та добірку віршів поетеси та науковця з Єрусалима Хамуталь Бар-Йосеф, яка саме тоді читала курс івриту в Київському національному університеті ім. Т. Шевченка (в перекладі Наталки Білоцерківець). Також через рік тут з'являються вірші представника середньовічної ізраїльської літератури Іегуди Галеві в перекладі Григорія Латника (Микитенко & Снегірьов, 1995).

Всі ці публікації мали не лише літературний, але й громадський резонанс як свідчення серйозної уваги в новій Україні до єврейської культури та прагнення культурної взаємодії. Проте у зв'язку з обмеженістю в Україні знавців івриту чимало творів цього номера перекладено через англійський або російський варіант, апробований і рекомендований Інститутом перекладів івритської літератури в Рамат Гані. В перекладах взяли участь Віктор Баришполь, Зеев Бен-Аре (Фланчик), Іван Білик, Олександр Буценко, Володимир Іванів, Євгенія Кононенко, Олег Микитенко, Володимир Митрофанов, Павло Насада, Віктор Радущький, Максим Стріха, Дмитро Чекалкін, Віктор Шовкун (Микитенко & Снегірьов, 1995).

Віктор Радущький, український перекладач з івриту, зазначає у своєму інтерв'ю Громадському Радіо, цитуючи свого давнього друга-письменника Аппльфельда: «Я вважаю, що якщо єврейський народ, особливо ті, хто народився в Україні, не почне діалог з українцями, чи вони відмовляться від діалогу, що він ніколи не брав як щось можливе, то немає майбутнього.» Наше майбутнє у тому,

щоб наші народи завжди були в діалозі. Це може бути політичний чи культурний діалог, чи з приводу торгівлі. Якщо цього не буде, горе для обох.» (Славінська).

А також він зазначає, що українсько-івритський переклад насправді унікально зумовлений спільними почуттями та пережитком схожого досвіду, оскільки переклад художніх творів включає в себе і культурний переклад: «Для мене переклад культури – це переклад почуття. Коли я читав Стуса і бачив його страждання, як він не кається. Він знає, що все робить правильно. У нього було лише одне: що його син спочатку його не розумів. Це у нього був такий біль. Саме перед світлиною мого сина я й перекладав почуття. А іврит у цьому випадку має великі переваги перед іншими мовами. Тому що вся наша література збудована на почуттях. Якщо ви відкриваєте “Пісню пісень”, “Екклезіаст”, “Приповідки Соломона”, пророка Амоса, Ісаю. Це все почуття. Не лише події. І почуття можна перекласти. Це і є найґрунтовніша база для того, щоб переклад можна було здійснити.» (Славінська).

Однією з небагатьох відомих перекладачів з івриту являється Анна Хромова – автор віршів, прози, перекладач. Вона одна з небагатьох, що дають можливість україномовним читачам ближче познайомитися з поезією Ізраїлю, в тому числі – сучасною. А. Хромова переклала з івриту на українську таких поетів як Єгуду Аміхая, Авота Єшуруна, Йону Волах, Тамар Раз. А у 2015 році у «Видавництві Старого Лева» вийшла її збірка перекладів дитячих віршів Тірци Атар «Від війни плачуть». А. Хромова ще з 2008 року живе в Ізраїлі, м. Натанія, та продовжує знайомити своїх читачів із темами в поезіях, що характерні для ізраїльського побуту (Коробка, 2019).

«Мені здається, що художній переклад є одним із дуже важливих інструментів примирення між собою людей; це – важливий інструмент подолання стереотипів, образ, взаємної ненависті, які хоч-не-хоч накопичуються в суспільстві. Потім ця ненависть сама підгодовує себе, віддаляючи суспільство від миру. І саме перекладна література тут справді надається найкраще. Суспільству – і українському, і ізраїльському – важко сприйняти «свого» автора, який буде писати про своє порозуміння з ворогом. Це викликає дисонанс,

суперечки. Мені здається, в цьому сенсі перекладна література – це голос «з іншого боку», можливість побачити тих, кого ми зазвичай не бачимо, у їхньому природному середовищі.» – каже Анна Хромова у своєму інтерв'ю в рамках ініційованого Літературною лабораторією Мистецького Арсеналу проєкту «Перекладацькі сніданки» під час ІХ Міжнародного фестивалю «Книжковий Арсенал». Вона також відмічає важливість перекладацької діяльності Антона Паперного, котрий несе пропаганду і просування української поезії (Хромова, 2011).

Вивчення індивідуального стилю перекладача неможливе без врахування всіх мовних і позамовних чинників, літературних традицій, культурно-історичних обставин того контексту, в якому і відбувається перекладацький процес (Савчин, 2014).

Отже, перекладацькі зв'язки, які стосуються української мови та мови іврит досить тісно пов'язані між собою ще з давніх віків і з кожним роком чимала кількість перекладачів надає можливість двом народам ділитися своїми здобутками. На сьогодні це питання не є широко дослідженим, проте щодня відкриває нам нові можливості до пізнання.

РОЗДІЛ 2.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ БІБЛІЙНОЇ ПОЕЗІЇ (КНИГА ПСАЛМІВ, ОБРАНІ ВІРШІ)

На сьогодні Біблія викликає інтерес не тільки з релігійної, а й з лінгвістичної точки зору. Будучи збіркою класичних текстів і невід'ємною частиною світової літературно-мистецької спадщини, Біблія є особливим твором, вивчення якого несе в собі велику цінність та вплив не тільки на історико-політичні події, але і на історію розвитку і зміни мов, якими вона неодноразово перекладалася.

Найдавнішими перекладами з івриту на слов'янську можна вважати Біблійські інтерпретації ще з часів Київської Русі, які є невід'ємною часткою християнської релігії. Переклади Біблії українською мовою – це, по суті, перші переклади з мови іврит на українську. Дослідники праць про історію української літератури зазначають: «Біблія справляла протягом віків винятковий вплив на ідеологічно-духовне життя, літературу, культуру та образотворче мистецтво багатьох народів» (Геллей, 1985). Таким чином переклади Біблії є важливим етапом формування будь-якої національної мови.

Переклад Біблії належить до категорії літературного та художнього перекладу, який перетворює вихідний текст у цільовий. Він також включає процес, відомий як "транс-медіатизація", або передача з одного носія на інший (наприклад, з усного тексту на письмовий, з письмового тексту на написаний, з друкованого тексту на аудіо-візуальний, від одного сценарію до іншого, тобто транскрипція, транслітерація та оцифрування). Мовами оригіналу для біблійних текстів є єврейська та арамейська для «Старого Заповіту» та грецька для «Нового Заповіту». Будь-який процес перекладу включає менший або більший ступінь трансформації, спотворення, узагальнення, уточнення або еквівалентності між вихідним і цільовим текстом. Переклад не є одностороннім процесом, це міжкультурне явище, яке досягає свого посередництва за допомогою стратегії

«давати і приймати». Переклад Біблії спрямований на обмін інформацією та сприяння спілкуванню відправника (перекладача) та одержувача (читача) (Jean-Claude, 2008).

Незалежно від того, чи переклад є більш функціональним чи офіційним за своєю еквівалентністю до оригінального тексту, завдання перекладача завжди полягало в тому, щоб чітко дотримуватися рівномірної передачі повідомлення (сенсу) мови оригіналу, забезпечуючи можливість написаного Слова Божого чітко говорити з культурами по всьому світу (Strauss, 2017).

Переважає більшість читачів Біблії отримує доступ до Божого Слова не на його оригінальних мовах (іврит, грецька, арамейська), а через переклад на їх рідну мову. Це робить завдання перекладу Біблії критично важливим для церкви. Завдання перекладу ніколи не закінчено і це пов'язано з тим, що мови з часом змінюються, і біблійні науки постійно просуваються. Крім того, неточність та двозначність мови означає, що завжди є місце для вдосконалення перекладу з точки зору його точності, лаконічності та чіткості (Strauss, 2017).

Внаслідок того, що єврейська та грецька — мови оригінальних біблійних рукописів мають великий набір ідіом або понять, які досить важко перекласти, у деяких випадках досі тривають дискусії, чи варто перекладати дослівно, чи давати відповідні фразеологічні еквіваленти цільовою мовою. У нашому дослідженні ми зробили порівняльний аналіз перекладів обраних псалмів з оригінального тексту мовою іврит та впевнились, що буквальне передання Писання без застосування будь-яких трансформацій може ускладнити розуміння сенсу тексту читачами.

Біблія послуговується поетичною мовою, яка властива художній поезії. Тексти Біблії використовують поетичну мову, при цьому не перетворюючись на поему чи інший художній твір

Псалми є найбільшою існуючою збіркою стародавньої ліричної поезії. Лірична поезія безпосередньо висвітлює особисті емоції поета. Як частина Старого Завіту ця поезія, безумовно, є також і релігійною. Релігійна лірична

поезія – це вияв емоцій і почуттів, зворушених у серці думкою про Бога та спрямованих до Нього (Kirkpatrick, 1901).

Лірична поезія відрізняється від інших літературних форм тим, що є більш насиченою формою дискурсу із усвідомленим вибором більшої кількості художніх елементів. Найчастіше це використання образів, символів, персонажів, емоційно забарвленого лексикону й багатозначності. В літературі, на відміну від інших видів мистецтва, закладено неабиякий потенціал щодо створення художньої образності. Адже тут кожне слово, яке є образним за своєю природою і вміщає ряд значень, може викликати найрізноманітніші уявлення, створюючи різний зміст.

Той факт, що псалми, будучи окремим жанром літургійної літератури, містять певні риси художніх творів, означає, що у них показані повнішою мірою й з більшою частотою компоненти художнього типу, включаючи структуру, зовнішню форму, єдність, пропорційність, гармонію й різноманіття. Постійний структурний розмір у псалмів відсутній.

Досить складно говорити про поетичні жанри Біблії, оскільки досі нема загальноприйнятого принципу розподілу текстів до біблійної поезії чи прози. Проблемою також є сприйняття читача західної цивілізації, який звик до строфічного римованого вірша. Таким чином не завжди можна розпізнати поетичний характер біблійного тексту, бо орієнтальна лірика кардинально відрізняється від європейської. Проте Книга Псалмів не викликає подібних сумнівів і сприймається частіше як книга молитовних гімнів. Маючи тематичну різноманітність, Псалми зберігають єдину літературну традицію прославлення Бога.

Центральний мотив більшості Псалмів – прославлення Бога і Божої величі. Деякі з них описують стосунки людини до Творця і творіння, її земне життя. Велика кількість також присвячена мотивами ізраїльської історії (Лановик З. , 2002)

Всі псалми є в жанрі поезії. Але в жанрі поезії можна виділити сім різних видів псалмів. Псалми в кожній групі мають певні схожі характеристики, фрази та структуру.

Один з перших дослідників Псалмів, Герман Гункель, виділив сім жанрових різновидів: псалми хвали, псалми молитви, псалми мудрості, монарші псалми, пісні прочан, історичні псалми, псалми сповідання непорочності. Інші автори можуть використовувати дещо інші категорії. Визначити жанр допоможе наш розуміння та інтерпретація тексту, який вивчаємо (Лановик З. , 2006).

Текст Книги Псалмів, що вживається за богослужінням – це текст церковної традиції. Тому його переклади в національній традиції несуть у собі глибину сенсу і форми Святого слова не менше, ніж івритський оригінал. Саме існування тексту різними мовами надає нам справжнє багатство змісту і сенсу псалмів.

Для повного розуміння псалмів необхідно, по-перше, розглядати лексичне значення слів за допомогою словників, різних переказів і т. д., а по-друге, з'ясувати деталі змісту за допомогою тлумачень. Книга Псалмів, сприйнята через досвід прочитання її древніми церковними авторами і християнськими мислителями, стає дивним виразом глибоких інтуїцій і найважливіших істин віри.

Слід зазначити, що єврейській поезії не притаманне велике використання метафоричних висловів, складних мовних фігур. Більшість текстів містять простоту вислову, у них повністю відсутня фонетична рима, натомість використана смислова рима у формі симетричного та антитетичного паралелізму. Важливу роль відіграють рефрени, вони структурують матеріал на своєрідний строфічний поділ (Лановик З. , 2006).

Аби перекладач зміг передати всі деталі оригіналу Псалма, він повинен звернути увагу на історичні, географічні, культурні реалії написаного тексту, так само, як і перекладаючи сучасну поезію. Авторство Псалмів є неоднозначним і варто розуміти, що в збірку ввійшли поезії різних періодів, тому попереднє дослідження та аналіз текстів необхідні для виконання точної інтерпретації.

Аналіз тематики поетичних творів повинен також враховувати історико-культурологічну ситуацію їх написання, що часто вказана в заголовках. Більшість таких коментарів вказують на відповідні паралелі з історичних книг Біблії, що допомагає краще осягнути не тільки історичні деталі, а й інколи географічні та в достатній мірі відкрити сенс метафор. Для смислового аналізу збірки Псалмів також необхідне знання музичної культури Древнього Сходу, єврейських традицій прославлення і хвали Бога, оскільки в самих текстах та коментарях до них часто з'являється музична термінологія, без розуміння якої аналіз не може бути точним (Лановик З. , 2006).

Проблема аналізу художніх творів Біблії головним чином стосується перекладного характеру текстів, якими займається більшість дослідників Біблії. Процес розуміння включає низку питань, пов'язаних з етимологічним, лінгвістичним та граматичним аналізом специфікацій мовного стилю автора, використання символів у мові тощо. Першорядне значення для аналізу, розуміння та інтерпретації тексту має лексичний аналіз. Без розуміння лексико-семантичної характеристики кожного слова не можна говорити про розуміння тексту в цілому. Для літератора основний інтерес становить лексикологія з точки зору визначення денотативного і конотативного значення слів, виявлення імпліцитної інформації, – тобто, коли мова йде не про лексеми як мовні одиниці, а коли вони стають художніми образами. Другим типом граматичного тлумачення, пов'язаного з розумінням образної структури тексту, є етимологічний аналіз. Етимологія дозволяє не тільки глибше зрозуміти лексичне значення слова, а й його художньо-образне наповнення. Особливо важливо зрозуміти етимологію концептуальних слів, які є визначальними в образній структурі тексту. При визначенні етимології слів основним був зіставний метод. Іншим аспектом аналізу текстів на основі деталей мови оригіналу є інтерпретація мовних фігур, які як літературні прийоми є основою для створення художніх образів.

Текст, безсумнівно, є центральною категорією засобу. Тому в процесі аналізу головна роль належить правилам інтерпретації тексту. Стосовно Біблії

проблема контекстуально-інтерпретаційного тлумачення набуває особливого значення, зумовленого складною жанровою структурою її загального тексту. Не можна проігнорувати контекстуальний метод, який передбачає низку контекстуальних принципів. Принцип першопочатковості вживання базується на уявленні про основне смислове навантаження кожної особи чи події, яке ще можна використовувати як архетип чи символ. При виявленні повноти значень інтерпретатор може зіткнутися з багатозначністю образів чи формулювань. У такому випадку доводиться чітко розмежовувати різні значення одного і того ж слова чи образу, керуючись принципом багатозначності.

Вся Біблія є дуже складною інтертекстуальною конфігурацією. Тому з давньоєврейських поглядів інтертекстуальний метод був і залишається одним із найпродуктивніших. У біблійній герменевтиці це явище називається паралельними або перехресними віршами. Цей метод неодноразово обґрунтовувався в Середньовіччі, але з історичного огляду стає зрозуміло, що його коріння сягає набагато більшої глибини – єврейського тлумачення Мідрашу. Метод паралельних місць заснований на ідентифікації ключових слів кожного вірша або його семантики, порівняльній чи протилежній базовим контекстам на їх основі. Тому інтертекстуальний метод має бути пріоритетним у процесі перекладу. По суті, компаративний принцип аналізу також є інтертекстуальним (у широкому розумінні його можна виділити як окремий компаративний метод, але він порівнюється з окремими образами, які надають лише одну певну семантику). Зіставний аналіз можливий за умови спільної сенсоутворюючої ознаки образу. Можна твердити, що контекстуальний та інтертекстуальний методи аналізу – осердя герменевтичного аналізу біблійних текстів, які в сполучі з екстратекстуальним аналізом основних біблійних парадигм творять основу описово-історичної та описово-лінгвістичної екзегези (Лановик З. , 2006).

Перший псалом займає особливе місце в християнській та іудейській традиції, оскільки є вступним до Книги Псалмів. За словами С. Аверинцева, «він

поданий перед усіма наступними псалмами, як роздуми в тиші перед промовлянням молитви» (Аверинцев, 2004).

Під час дослідження було використано три україномовних переклади псалмів – І. Огієнка (1962 р.), що є найбільш поширеним та вживаним варіантом перекладу на сьогодні, Р. Турконяка (2020 р.) під назвою «Сучасний переклад», Д. Цоліна (2022 р.) «Книга Псалмів у новому перекладі», а також Біблія церковнослов'янською. Церковнослов'янський переклад Святого Письма входить до української культури як важливий складник кирило-мефодіївської спадщини, та водночас домінантний текст у системі середньовічної книжності.

Починаючи із першого вірша першого псалма помітні певні розбіжності в перекладах І. Огієнка, Д. Цоліна та Р. Турконяка саме в лексичній складовій проаналізованого тексту. Еквілінеарність рядків (віршів) збережена. Оригінальне івритське слово «йде» (івр. יָלַךְ) в біблійній мові має досить широке значення – здійснення націленого шляху, ініціатива до дії, вольове зусилля та поведінку людини, в першу чергу релігійної – «Хто в правді ходить» (Іс. 33:15). Від цього ж дієслова утворено і відомий в іудейській традиції термін «галаха», що описує збірку правил віруючого єврея (Аверинцев, 2004). Турконяк змінює дане слово на «бере участь», що докорінно не впливає на первинний сенс псалма, а навпаки допомагає зрозуміти його краще. У цій же строфі івритське слово зі значенням «злодій, негідник» (івр. עָשָׂר) – одне з головних біблійних термінів для носіїв гріха чи провини, Огієнко змінює на «несправедливий», що семантично не відповідає характеристиці оригінального слова, в той час як Турконяк знайшов кращий відповідник – «нечестивий», цей же термін вживає Д. Цолін. Варто звернути увагу і на слово «лец» (івр. לַעַז) з цього ж вірша, що тлумачиться згідно з івритськими словниками, як «негативна особа, злостива, легковажна, схильна до пліток». Українські перекладачі пропонують такі варіанти як «злоріка» (Огієнко) «кепкун» (Турконяк) та «глумливий» (Цолін), що загалом передають смислове навантаження слова, проте з різних його варіантів.

Івритське слово «бажання, воління» (івр. רָצוֹן) найточніше передано церковно-слов'янською – «воля», Огієнко та Цолін використовують найближче

за значенням – «насолада», а Турконяк вдається до граматичної трансформації, замінюючи іменник на дієслово «насолоджуватися». У третьому вірші використано слово «פִּצְלִי» (досягати успіху), яке Р. Турконяк передає дослівно, коли Огієнко та Цолін використовують синонімічне «щаститься». У четвертому і п'ятому вірші даного псалма знову з'являється слово «негідник» (івр.עֲשָׂרָה). Як в оригіналі, так і в перекладі Турконяка воно незмінне з першим віршем, проте Огієнко тут використовує синонім до свого першого варіанту, замінюючи еквівалент «несправделивий» на «безбожний» без впливу на загальний контекст. В останньому вірші дієслово «знати» (івр.יָדָע) Турконяк змінює на «подбати», що помітно впливає на невірне тлумачення даної строфи.

У четвертому вірші першого перекладу церковнослов'янською слово «полова» (івр. מֶרֶץ) перекладено як «порох» (прахь), а українські перекладачі не відходять від первинного значення. Також важливим є використання слова «воскреснуть» у п'ятому вірші церковно-слов'янського перекладу. Мовою оригіналу вжите слово «קוּמוּ», значення якого «вставати, повстати», та лише в словосполученні «קוּמוּ לְחַיֵּיהֶם» перекладається як «воскреснути, ожити». Перекладачі використали інше значення – «вистоять», «встоять» («виправдаються»).

У другому псалмі в першому вірші Турконяк використовує диференціацію, змінюючи еквівалентне значення слова «пустий, марний» (івр. קִרְיָה) на «підступний» впливаючи змістове навантаження даного рядка. Церковнослов'янський варіант пропонує більш близький до оригінального синонім тщётный – «безтолковий, марний».

Порівняльний аналіз лише першого псалма дає можливість простежити відчутну різницю, сприйняття твору мистецтва у межах системи різних історичних реалій між «сучасним перекладом» (Турконяк, Цолін) та перекладом лише 60-річної давності (Огієнко) та відкриває перед нами актуальність постійного перекладу Святого письма. Вагомим є факт, в який час був здійснений переклад та чи перекладач є сучасником читача, що впливає на краще розуміння історичної конкретики, адже розвиток суспільства та мови не стоїть

на місці та вимагає відповідного і від перекладів Біблії, як основи християнської та юдейської релігій, для кращого розуміння в подальшому. Церковно-слов'янський переклад є не менш важливим від оригінального, тому виконуючи переклад потрібно відштовхуватися й від нього, аналізуючи певні лексичні нюанси. В перекладі даного псалма Огієнку краще вдалося передати конструювання смислу та перейняти на себе функції автора при написанні твору-перекладу. Загалом переклад Огієнка більш схожий до церковно-слов'янського, проте існують незначні лексичні відмінності. Д. Цолін інтерпретує дуже близько до оригіналу, намагаючись зберегти правильне тлумачення українського читача, тому його переклад досить схожий до перекладу Огієнка. В усіх перекладах простежується точне відтворення художньо-образної структури тексту, іншими словами – адекватність інтерпретації.

Наступний розглянутий переклад першого псалма «Синодальний» – це російський нецерковнослов'янський переклад Біблії, що був виданий 1876 року і залишається одним з найбільш вживаних серед російськомовного населення.

Синодальний переклад є досить близьким до оригінального тексту, також відчутний вплив церковнослов'янського перекладу. Варто звернути увагу на слово «насмішник» (івр. צַחֵל), яке в російському перекладі заміняє еквівалентне «спокуситель» (рос. развратитель), що на відміну від українських та польських перекладів має дещо інше лексичне значення і впливає на розуміння даного вірша читачем.

У четвертому вірші двічі з'являються додаткові уточнення від перекладачів, подані в квадратних дужках. Вставки – «не так» і «с лица земли» є уточненнями, запозиченими із церковнослов'янського перекладу та не несуть особливого інформативного навантаження, а отже не впливають на контекст даного вірша і є особистою правкою перекладачів.

У другому псалмі мовою оригіналу використано два слова з близьким лексичним значенням, що можна перекласти як «народи» (івр. גוֹיִם וְלְאֻמִּים), а перекладачам Синодального перекладу вдалося знайти доцільні еквіваленти до кожного слова «народы и племена». Ідентично переклав українською Д. Цолін

Подібні еквіваленти використовує й Огієнко, застосовуючи інверсії. В свою чергу Турконяк залишає варіант відповідний з церковнослов'янським перекладом – «народи і люди». Варто зазначити, що слово «язичники» (ще один можливий варіант перекладу слова – לְוִיִּם) не використано в жодному, з перекладів слов'янськими мовами, окрім одного з польських перекладів – Біблії Гданська (пол. roganie).

При перекладі четвертого вірша другого псалма оригінального «той, що сидить на небесах» (івр. יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם) збережено дієслово «сидить» лише в англійському перекладі (sitteth), а в усіх решта починаючи від церковнослов'янського вжито еквіваленти «мешкає, проживає, перебуває». Так і в Синодальному граматичною заміною дієприкметника маємо «живущий на небесах».

Синодальний переклад, як і українські відходять від оригінального слова «поцілуйте сина» (івр. נִשְׁקוּיָבֵר) в останньому вірші другого псалма використовуючи лексично трансформацію «узагальнення», замінюючи оригінальне слово вузького значення на більш широке мовою перекладу. Перекладачі використовують тут еквівалент «шануйте» (рос. почтите), не змінюючи контексту, на відміну від церковнослов'янського, що натомість змінює слово на фразу «прийміть покарання» з використанням цілісного перетворення. Ця трансформація впливає на структурні зв'язки між мовами оригіналу та перекладу, проте не означає, що логічний та семантичний зв'язок між обома сегментами зникає, навпаки – цілісне перетворення передбачає, що еквівалентність змісту збережена в перекладів, хоч це і досягнуто різними засобами.

Загалом даний переклад проаналізованих псалмів є досить точним і найближчим відповідником до оригінального тексту, у порівнянні з вище описаними перекладами іншими мовами. Творці Синодального перекладу повинні були не допустити розриву також із церковнослов'янською (Єлизаветинською) Біблією, оскільки церковнослов'янська залишалась (і

залишається досі) мовою богослужіння Російської Православної Церкви. Ця обставина справила значний вплив на мову Синодального перекладу.

Окрему увагу варто звернути на важливий не лише у іудейській, а й християнській традиції – Псалом 137 (136 за грецьким порядком) та представляє собою коротку історичну новелу про одну з руйнівних та скорботних подій життя євреїв VI ст. до н.е. – страждання народу у Вавилонському полоні за царя Навуходоносора, та ототожнюється з гріховним полоном та вигнанням із раю

При перекладі біблійної поезії на інші мови і, зокрема, на слов'янські, виникають особливі труднощі, адже кожне івритське слово в середньому в три рази коротше, ніж даними мовами перекладу. Крім того, перекладач повинен врахувати найтонші нюанси і відтінки сенсів, які відкриваються за кожним словом біблійного тексту. Зрозуміло, подібні труднощі очікують перекладача будь-якого справжнього шедевра, проте в разі зі Святим Письмом він повинен відчувати особливу відповідальність.

Починаючи з першого вірша даного псалма зустрічаємо прийменник «на» (івр. על), що лише у церковнослов'янському перекладі передано дослівно. Українські та польські переклади, що були розглянуті раніше, вживають прийменник «над», маючи на увазі «на березі». Синодальний переклад вживає прийменник «при», більш архаїчний в даному контексті.

Варто звернути увагу на лексичну заміну музичного інструменту у вірші з урахуванням традиції мови перекладу Турконяка. В оригіналі з'являється слово «кіннор» (івр. כינור), що тлумачиться, як стародавній ізраїльський музичний інструмент, вперше згаданий у Старому Заповіті, один із видів ліри, що традиційно перекладають як «арфа» (в сучасному світі це слово набуло значення «скрипка»). Саме такі переклади вжито у всіх згаданих вище мовах, окрім старослов'янської – «органи» та Сучасного українського переклад Р. Турконяка «гусла» – також стародавній струнний музичний інструмент, проте він був популярним у Київській Русі. Таким чином Турконяк у цьому перекладі надав перевагу національно поетичній формі мови перекладу – українській, аби надати читачеві змогу краще пізнати ідейно-образну структуру даного твору.

В перекладі третього вірша даного псалма простежується граматична транспозиція зі зміною порядку слів у реченні, і акцентуючи увагу на частині, не відповідній оригіналу. Цю трансформацію використовує Огієнко – «співу – бо пісні від нас там жадали були поневолювачі наші», в той час як решта перекладів слідує оригінальному «бо там просили наші поневолювачі слів пісень..» (івр. כִּי נָשָׂא שְׂאֵלֵינוּ שׁוֹבֵינּוּ דְבָרֵי־שִׁיר). А у третьому вірші, вже не вперше простежується авторське граматичне додавання перед прямою мовою у Турконяка «мовляв» та і Біблії Гданська «mówiąc», відсутні у оригінальному тексті.

Архаїчне слово «десниця» збережене лише у Синодальному та церковнослов'янському перекладах у відомому вислові «якщо я забуду за тебе, Єрусалиме, нехай забуде мене моя десниця» (івр. אֵם־אֶשְׁכַּחַךְ יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי), решта вживають еквіваленти «правиця, права рука».

Спірною залишається інтерпретація дієприкметника «пограбована» (івр. הַשְׁדָּוָה), яке в оригінальному тексті використано без точних граматичних конструкцій, що би вказували на час. Частина перекладачів не змінюють частину мови, проте вдаються до лексичної зміни – диференціації. В перекладі Турконяка це «руйнівнице», Синодальний переклад – «опустошительница», церковнослов'янський – «окаянная». В той час, як Огієнко вдається до граматичної заміни з використанням вказівки на майбутній час: «що маєш і ти ограбована бути». Для створення образу та висловлення думки автор використовує всі засоби рідної і мови, і певна річ, чимало з них не мають прямих відповідників у інших мовах або є не доцільними в певних контекстах. Це і зумовлює найбільші труднощі при перекладі.

Усі переклади є клопіткою працею багатьох перекладачів та науковців, що роками працювали над даними текстами, і завдяки цьому ми отримали дійсно доцільні еквіваленти граматичних та лексичних заміни та через особливості кожної з мов, не є ідентичними за структурою речень, проте не втрачають цілісності контексту.

Завдяки передмові до своїх перекладів Д. Цоліна, де він описує труднощі перекладу з власне точки зору перекладача, можна краще зрозуміти загальну картину роботи, що постала перед інтерпретаторами.

Д. Цолін пише, що підхід, використаний у новому перекладі Псалмів, не можна охарактеризувати в полярних термінах формально-динамічного еквівалента, запропонованого А. Найдою. З одного боку, текст перекладається близько до оригіналу, враховується специфіка синтаксису, стилю, структури відповідного вірша та ретельний пошук подібностей з їх послідовним відтворенням у всьому тексті.

З іншого боку, перекладач намагався максимально адаптувати переклад до стандартів української мови та уникнути шкідливої лексики (Цолін, Книга Псалмів у новому перекладі: вступ, 2022).

Це завдання було нелегким через відмінності морфологічної будови мов оригіналу та перекладу, різні типи синтаксичної будови (у давньоєврейській мові домінує паратактичний тип, в українській — гіпотактичний), а також деякі текстології. Проблематика (варіативність передачі окремих частин у різних рукописах). З точки зору адаптації перекладеного тексту, використано ідею різних типів перекладів і зсувів граматичного та синтаксичного характеру, розроблену Дж. Кетфордом. Використання цієї методики було особливо актуальним через складність перекладу поетичного тексту, оскільки давньоєврейська поезія є синтаксично орієнтованою (семантичний і синтаксичний паралелізм), і існують значні відмінності між синтаксисом мови оригіналу та мови перекладу (Цолін, Книга Псалмів у новому перекладі: вступ, 2022).

Крім того, морфосинтаксис давньоєврейської мови також забезпечує особливий вид зв'язності тексту: розгалужена система дейктичних прийомів (вказівних і присвійних займенників), яка забезпечує зв'язок тексту в цілісну структуру, створює можливість великої кількості еліпсів (пропусків слів), що іноді призводить до втрати чіткого співвідношення між дейктичним елементом і його антецедентом. Дослівний переклад українською мовою викличе багато

труднощів у розумінні тексту, тому в таких випадках до перекладу додано елементи необхідні для кращого розуміння слова (вони виділені курсивом як додаткові). Керуючись принципом доречності, автори інколи вдавалися до синтаксичних трансформацій, насамперед там, де дослівне відтворення інфінітивних чи дієприслівникових структур у структурі складних речень призведе до утворення нетипових для української мови речень (Цолін, Книга Псалмів у новому перекладі: вступ, 2022).

Загалом методика перекладу спрямована на пошук паралелей – лексичних, граматичних, синтаксичних – у мові перекладу, зберігаючи оригінальний стиль та особливості висловлювання. Стосовно останньої тези перекладач намагався зберегти давньоєврейські фразеологізми там, де вони звучать зрозуміло для українського читача, і відтворити їх за аналогією у випадках, коли механічний дослівний переклад не мав би сенсу. Такий підхід мав запобігти повній мовній та культурній асиміляції біблійного тексту, втраті біблійною поезією свого первісного колориту та унікальних історичних конотацій. Тому було обрано принцип адекватного перекладу (не механічно-буквального, а водночас і не загально-семантичного), який збереже у читача відчуття «інакшості», і водночас буде цілком зрозумілим для нього. Той самий принцип було застосовано і до віршової структури Псалмів: семантичний і синтаксичний паралелізм також було передано візуально за допомогою набору структурних маркерів (рядків на різних рівнях). Коли в деяких псалмах з'являлися акровірші, було майже неможливо відтворити ці засоби в перекладі, тому автори пояснили використання цих спеціальних форм у виносках. Цолін, Дмитро. 2021 (Цолін, Книга Псалмів у новому перекладі: вступ, 2022).

Сьогодні Біблія є найбільш перекладеною книгою у світі, проте це не завжди було так. Біблія перекладалася з оригінальних івритських, арамейських та грецьких текстів з давніх часів. За даними Великобританської благодійної організації «Партнери Об'єднаного суспільства в Євангелії»: «563 мови (якими розмовляють майже 5,1 мільярда людей) на сьогодні мають повністю перекладену Біблію, а ще 1334 мови (якими розмовляють 658 мільйонів людей)

мають лише Новий Завіт. 281 мільйон людей має доступ тільки до деяких частин Біблії, а ще 497 мільйонів людей взагалі не мають перекладеного Святого Письма на їхню мову» (Hill, 2006).

Порівняння та аналіз відмінностей у біблійних версіях корисні для кращого розуміння Біблії. Без протиставлення частин кількох версій неможливо уникнути деталей або аспектів Біблії. Кращий спосіб читати Біблію – це не знайти останню версію в найсучаснішому стилі перекладу; найкращий спосіб читати Біблію – це «довести / випробувати все» (I Солунянам 5:21), порівнюючи їх між собою.

Як відомо, переклад не зводиться до простої трансформації тексту, а його дослідження до виявлення набору навичок або закономірностей. Існує велика кількість факторів, що впливають на процес перекладу і в кінцевому підсумку на продукт цього процесу, тобто тексти перекладів. Як правило, вони поступаються за якістю текстів, написаних носіями мови. Під «гіршою якістю» в даному випадку розуміється не наявність лексико-граматичних помилок або стилістичних неточностей, а результат суб'єктивної оцінки перекладу безпосереднім читачем, яким не обов'язково повинен бути носій мови (Лановик З., 2002).

Недостатньо висока якість перекладу обумовлюється цілою низкою чинників, що знаходять своє вираження як у формі відхилення відносних частот елементів тексту (слів, словосполучень і синтаксичних структур), так і в дещо іншому порядку застосування норм перекладачами. Вивчення перекладацьких універсалій якраз і покликане досліджувати дію цих факторів в конкретних текстах перекладів.

Це дослідження ілюструє комплексний метод аналізу дискурсної структури та стилю івритського ліричного тексту з особливим посиленням на його взаємодіючу тематичну організацію та риторичну динаміку. Ілюстрований аналіз основних стилістичних особливостей приводить до обговорення подібних риторичних прийомів, а також в постійній потребі нових перекладів Святого Писання. Дослідження також прагне внести свій внесок у теорію та практику смислоорієнтованого перекладу Біблії.

Прагнення створити єдиний правильний переклад приводило до зміни первісного біблійного тексту, розвиток мови надавав перекладачам певні вимоги викладу тексту, розвиток теології і численні тлумачення біблійних текстів приводили до того, що тексти перекладів Біблії істотно відрізняються один від одного.

Переклад Біблії є одним з найважливіших явищ становлення і розвитку людської цивілізації. З дохристиянської античності і до наших днів Біблія є одним з головних джерел творчого натхнення перекладачів. Важко знайти у світовій літературі книгу, яка приваблювала б увагу перекладачів протягом більше двох тисяч років, яка б витримала стільки перекладів на величезну кількість мов світу.

РОЗДІЛ 3

ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ЗАСОБІВ ЛІНГВОПОЕТИКИ ДМИТРА ПАВЛИЧКА В ПЕРЕКЛАДАХ МОВОЮ ІВРИТ АНТОНА ПАПЕРНОГО

3.1. Метрика та трансформації поезії при перекладі (на прикладі вибраної поезії зі збірки Д. Павличка «Єврейські мелодії»)

В ізраїльському некомерційному видавництві «Соборність» було опубліковано книгу Дмитра Павличка «Єврейські мелодії», вірші до якої переклав на іврит відомий перекладач Антон Паперний. Серед перекладених творів такі, як «Два кольори», «Коли помер кривавий Торквемада», «Якби я втратив очі, Україно», «Ціну свободі знає тільки раб», «Як діамантова сяйлива грань», «Дзвенить у зорях небо чисте», «Там, де Лючка круто в'ється» та ін. Окрему частину книги складають єврейські цикли – «Єврейські мелодії», «Вірші з Єрусалиму», реквієм «Бабин Яр».

Ця книга – перша спроба об'єднати в одному виданні оригінали трьох циклів віршів найстаршого з сучасних українських поетів Д. В. Павличка на теми єврейської історії та релігії, Голокосту, проти юдофобії і нацизму. Це цикли "Єврейські мелодії", "Вірші з Єрусалиму", "Біблійні сонети", а також окремі вірші на ту ж тему з інших його циклів і книг. Паралельно текстів українських оригіналів поміщені переклади на російську мову, виконані Феліксом Рахліним. Раніше (за винятком чотирьох віршів з циклу «Єврейські мелодії») ці твори на російську мову не перекладались (Васильєв, 2011).

Дмитро Павличко народився в 1929 р в Галичині (нині Івано-Франківська область) в бідній селянській родині. Сусід-єврей допоміг батькам дати хлопчикові освіту. У роки нацистської окупації підліток став свідком кривавих розправ гітлерівських загарбників з тисячами євреїв. Окупантами було розстріляно його друга-єврея, а також рідного брата Дмитра – Петра (вся сім'я Павличко – українці). У своїй творчості поет шукає і знаходить спільне в історичній долі єврейського та українського народів (Деко, 2011).

На запитання порталу «Друг читача» про ініціативу перекладу цієї збірки А. Паперний відповів: «Перекласти Павличка мені запропонував Олександр Деко, який із Павличком знайомий вже принаймні 25 років. Легких для перекладу серед них не було. Дуже складно було, скажімо, перекладати вірші, пов'язані з біблійними текстами, наприклад, «Давид і Голіаф» (Хромова, 2011).

Своєрідність композиції в поезії, що спирається на стійкий ритмічний лад, підказує, що слід в першу чергу розібратися в ритмі і метрі. Ритм поетичного твору пов'язаний, з одного боку, з вмістом перекладу і з іншого – з відповідною до змісту інтонацією. Всі ці елементи і створюють стиль поетичного твору, а віршований метр організовує вірш.

У ході роботи було розглянуто окремо вибрані поезії зі збірки та зроблено порівняльний аналіз перекладу поетичних творів «Мойсей» та «До школи».

Розглядаючи оригінальний твір «Мойсей» на семантичному рівні можна простежити, що весь текст побудовано на проблемах непослуху та аморальності поведінки людей, які не хочуть йти за своїм поводитирем, що на буквальному рівні представлено діалогом між двома сторонами – Мойсеєм та єврейським народом. Вірш традиційно написаний ямбом. В тексті переважають двох – та трьохскладові слова, тому ритм при прочитанні не змінюється. Це надає тексту особливої виразності від першої до останньої строфи. Архітектоніка твору також є достатньо простою. Текст складається з 55 рядків. Усі строфи між собою логічно та синтаксично спаяні. Про це свідчить характер переносів з рядка на рядок. Каркасом ритму служить кільцеве римування Д. Павличко вживає переважно мішаний тип рим.

При перекладі А. Паперний майже зберігає еквівалентність рядків – у івритському перекладі їх 56. Рима не збережена – в оригіналі вона кільцева, а в перекладі – парна. Перекладачу вдалося не відхилитися від метричної норми оригіналу й відтворити мелодію оригіналу та його поетичний розмір – двоскладовий ямб. У своєму творі А. Паперний використав такі трансформації: прийом цілісного перетворення («Та жоден твій синок із нами йти не хоче» – «Чому ж твої сини не пішли за нами?») («מדוע לא הלכו בניך אחרינו?»),

узагальнення («Сто миль надокруги ні річки, ні криниці» – «Тут нам немає ні криниці, ні джерела води» («כאן אין לנו באר או מעין המים»)), заміна («Що рве бетон брехні й не відає боязні» – «Що проламає граніт та кайдани страху» – («אשר אכחד פורצים את שחם השקרים גם את כבלי הפחד»)) і смисловий розвиток («Під пірамідами ваш дух, як тлін, згорів» – «Огидний, як блудниця, засмердівся ваш дух» («נבזיה כמו סורחת רוחכם, זונה»)). Попри це переклад зберігає відповідну оригіналу інтонацію. Що стосується змісту тексту, то його перекладач відображає з максимальною точністю, але незважаючи на це, майже кожна строфа є літературно-зміненою. Багато в чому це через використання такої трансформації, як цілісне перетворення.

Для встановлення домінант перекладу твору Д. Павличка «До школи», ми визначили основну проблему оригіналу поезії – геноцид єврейського народу очима школяра, що висвітлена його думками та переживаннями. Цей вірш також написаний у формі двоскладового ямбу, що простежується у багатьох інших творах з циклу Д. Павличка «Єврейські мелодії» і є типовим для його стилю. Поезія складається із 32 рядків, використане парне римування та переважає жіночий тип рим.

Переклад цього твору є максимально наближеним до оригіналу за своєю побудовою. А. Паперний зберігає авторський синтаксис, наслідує віршовий розмір поезії – шестистопний ямб та навіть тип римування й кількість рядків у своєму еквіваленті. Варто звернути увагу на дотримання синтаксичної цілісності усіх строф. Перекладач зберігає основні значеннєві аспекти і художні характеристики, значеннєві відносини зіставлення і протиставлення (антитеза). Антон Паперний зробив усе можливе, щоб зберегти формальну структуру оригіналу і донести до читача найважливіші значеннєві аспекти. У рамках досягнення еквівалентності перекладу перекладач використовував такі види граматичних трансформацій: перестановки («Дітей несуть жінки простоволосі» – «Із непокритою головою – жінки і молодиці» («בראש גלוי – נשים ונערים»)), заміни («Я не кричу» – «Я мовчу» («אני שותק»)), модуляції («Діди за руку онучат ведуть» – «Старці й малята у ході спіткаються» («זקנים ותף בהליכה כושלת»)), диференціація

(«Де жде професор – машиновий кріс» – «Чекає там кулемет і сьогодні» («מתין ממתין גם היום»)).

Таким чином, можемо простежити, що при перекладі з української на іврит автори стикаються з тим, що фраза на івриті майже завжди буде коротшою, за рахунок, наприклад, займенникових суфіксів, яким в українській мові відповідають повноцінні слова-займенники. На ритм вірша в івриті впливає наявність коротких голосних звуків, яких українська мова не знає. У своїх роботах Антон Паперний намагається дотримуватися усіх норм художнього перекладу, вміло виходячи із складних ситуацій та приділяючи свою основну увагу на передачу настрою та головної думки оригіналу.

3.2. Еквівалентність стилістичних фігур та тропів у перекладах

Різноманітність стилістичних фігур та тропів, які А. Паперний застосовує у своїх перекладах чітка і досить влучно відповідає змісту й настрою оригіналу твору, який, попри це, має відносно вільний характер. Найчастіше у розглянутих перекладах застосовується прийом цілісного смислового розвитку (модуляція), який полягає у заміні словникового відповідника при перекладі контекстуальним, логічно пов'язаним із ним. Сюди належать різноманітні метафоричні й метонімічні заміни. Кожна заміна прямого перекладу трансформаційним пов'язана з розбіжностями у лексиці, логіко-семантичній структурі одиниці та образності двох зіставлених у процесі перекладу мов.

В ході аналізу перекладу поезії «Мойсей» було виявлено ряд засобів образної експресії, у яких і відображено чутливість перекладача до переосмислених автором значень слова.

Задля вдалого передання рими А. Паперний використовує нетипову для івриту інверсію – «גדל אתכם השוט», яка також була використана в оригіналі – «Вам дав свідомість бич».

Не зважаючи на те, що твір побудований у формі діалогу, перекладач використовує звертання лише двічі – «לֹאֲרֵץ נִכְרִיָּה נִמְלֶטֶת, נִבְיָאֵמוֹ» , «כַּעֵת שִׁמְחוּ, לְצִיִּים» . Український оригінал же наповнений постійними різноманітними звертаннями з

обох сторін – «Раби й пристосуванці, слухняні наймити, нікчемні плюгаші», «невиліковні пранці», «старшино» та ін. Перекладач уникнув використання цієї стилістичної фігури, компенсуючи її тим, що в івриті на позначення особи він використовує стягнені із дієсловами минулого часу займенники. Завдяки цьому читач розуміє до кого звертаються літературні герої.

Як і в оригіналі твору, перекладачу вдалося передати паралельне зображення двох явищ із різних сфер життя застосовуючи паралелізм:

«בחצר המלוכה מוכף-כבוד גדלת, שוטם של הנוגשים כמונו לא סבלת», «גססנו מרעב – גאה ורם נשארת», «וקדת לשמרים בהתרפסות, כל עוד שבעו כל בני עמך רוב צער ותלאות».

Дмитро Павличко використав метонімію для перенесення назви з одного класу об'єктів на інший клас, який асоціюється з ним за суміжністю. В даному випадку рядок з оригіналу: «І мовили йому Датани й Авірони» – було передано відповідним еквівалентом – «דותן ואבירם השיבו לו בזעם».

Можна простежити, що в івритському перекладі не менша кількість метафор та її різновидів, ніж в українському оригіналі. Щоб надати уявлення про яке-небудь поняття або явище шляхом зображення його у вигляді живої особи і наділеного її властивостями, перекладач використовує уособлення. Наприклад, рядок «Допоки в цей пісок не закопаємо вас», А. Паперний зобразив по-своєму, саме з використанням згаданої вище тропи – «Пустеля проковтне всі ваші покоління» («יבלע מדבר את כל דורכם»).

Ідентично перекладач передав використану Д. Павличком літоту – «Яких там сорок літ?! Ми завтра всі помрем.» – «איך ארבעים שנה, הרי מחר נגוע». У своєму перекладі Антон Паперний застосував гіперболи, гіпербатон, алітерації та епітети.

Поезія «До школи» менша за обсягом, проте також містить у собі чимало художніх засобів задля відтворення стилістичного забарвлення твору. Національний колорит тут зберігається і завдяки тому, що А. Паперний дуже точно відтворює образи, порівняння та інші тропи, так звані стійкі поетичні формули українського вірша, за допомогою влучно використаних прийомів перекладу відображає характер образного мислення українського народу.

Аналізуючи художні засоби у перекладі, можна простежити що найбільш поширеною тут являється метонімія, в першу чергу, для позначення колони євреїв – «страшна процесія», «худі тіла – засліплені ідуть» («הרי תהלוכתם – איצים»), а також інші – «Чи весь світ глухий?» («האם הרש כל העולם»). У творі відтворені інверсії, що зустрічаються також в оригіналі – «ליער שפרוביץ הולכים היהודים» – «Ідуть євреї в Шипарівський ліс», «פוסעים זוגות, זוגות – כניות אלמת» – «Як школярі, йдуть парами, в покорі». Цікавою є алітерація, використана завдяки івритським закінченням множини у рядках: «גופים כחושים – הולכים מסונודים: גוים שחוחים במעילים שחורים». Перекладач застосовує літоту, якій немає відповідника в оригіналі тексту – «Здається, також зникають руки» («גדמה לי גם אוכד ידים»).

Дослідивши відтворення стилістичної характеристики фігур та літературних тропів Д. Павличка у перекладах А. Паперного на мову іврит, було зроблено висновки, які сприяють поглибленому розумінню стилістики художнього перекладу, а також специфіки відтворення його лінгвопоетики. Аналіз лексико-семантичних, стилістичних та синтаксичних засобів перекладу авторських творів свідчить про те, що перекладач використовує відповідні метафори цільової мови, доповнює передачу метафоричного образу мови оригіналу релевантними епітетами та порівняннями, вдається до вільного перекладу, пропонуючи необхідні уточнення й пояснення, а також здійснює певні синтаксичні трансформації.

3.3 Техніки та лексика, використані для перекладу культурних реалій

Проаналізувавши зовнішню метрику та стилістичні фігури, на основі яких будується головна сюжетна лінія та розвиток теми, що реалізується в поетичних творах, перейдемо до обов'язкових компонентів внутрішньої поетичної матриці, до яких належить відтворення прагматичного підтексту, тобто наміру перекладача викликати у читача ті ж самі почуття, що й в оригіналі.

Вірш Д. Павличка «Мойсей» розпочинається із вороже налаштованого звернення ватажка до єврейського народу: «Раби й пристосуванці, слухняні наймити і плюгаші!». Антону Паперному вдалося передати відповідний настрій одразу з перших рядків. Уникнувши звернення, він описує сутність цих людей: «Риса, що відбилася на вас є брідкою. Досить вам поважним особам принижуватися.» («טְבוּעָה תְּכוּנָה כֹּה מְשַׁקְצָת חֲדָלִי אִישִׁים שְׁפִלִים»).

Впродовж промови Мойсея перекладач передає текст дуже точно, майже дослівно, але можна простежити легке пом'якшення слів ватажка. Рядок «Єгипетських вельмож ненависні пахолки», де передано антипатичне відношення до євреїв, як до слуг, А. Паперний подає через звинувачення самих євреїв, у тому, що вони вклоняються перед милістю єгипетських фараонів – «וּנְטִית הַסֶּדֶם שֶׁל אֲצִילֵי מִצְרַיִם».

В оригіналі Д. Павличка у строфі:

«Ми будем сорок літ барханами блукати,
Живитись зелями загублених оаз,
Допоки в цей пісок не закопаєм вас,
Донощики старі, підступні ренегати!»

у перших двох рядках простежується незначна надія народу на спасіння, А. Паперний же з перших слів дає євреям зрозуміти, що ці блукання – вірна смерть. З останніми рядками цієї строфи у Д. Павличка збільшується напруга у словах Мойсея, в той час, як у перекладі вони закінчені пом'якшенням з його боку, адже крім того, що він називає народ донощиками та зрадниками, він зазначає, що вони мають також і смиренну душу:

דְּעוּ כִּי בַחֲלוּת נִגְדָד לֹא תוֹחֶלֶת
עוֹד אַרְבָּעִים שָׁנָה – בְּצַעַר, בְּצָרָה.
כֹּל עוֹד בַּחֲלוּיּוֹת לֹא תִמְצָאוּ קְבוּרָה,
בּוֹגְדִים וּמְלַשְׁיָנִים בְּנֶפֶשׁ מִתְנַבְּלֶת.

«Ми будемо сорок літ відновлювати рід» – цей рядок несе у собі поняття важкої праці над власною особистістю, задля досягнення значного кращого від попереднього покоління. У перекладі він звучить більш спрощено, автор дає

зрозуміти, що народ просто блукатиме сорок років аж до свого відродження: «וְנָגַדְדָּ עַד הַתְּקוּמָה עוֹד אַרְבָּעִים שָׁנָה».

Більш насичено в оригіналі звучать слова «гоїти рабства рану», що справді передають цей тяжкий біль, який терпіли євреї впродовж років проведених в Єгипті. А. Паперний тут пише, що народ просто відвикне від «рабських звичок» – «וְנִגְמַל מִהֶרְגְּלֵי הָעֶבֶד».

Промову до народу в оригіналі Мойсей закінчує логічним висновком, даючи зрозуміти народу, коли саме вони дійдуть до Ханаану. Своїми словами він подає людям надію та стверджує, що усі їхні блукання та страждання в пустелі закінчатся з народженням нового та чистого покоління: «І вступим аж тоді на землю Ханаану, як виросте новий, неспідлений народ». В цьому випадку А. Паперний з перших же слів міняє настрій заключення промови. Його Мойсей каже народу: «Не побачите ви Ханаану, доки піднесена та щира свобода не знищить огидну підлість», що відповідно налаштовує людей проти свого ватажка більш вороже, оскільки такі слова не дають ні надії, ні заохочень йти далі за цією людиною.

(«אֲתָ כְּנַעַן לֹא נִרְאָה, כֹּל עוֹד שְׁפִלוֹת נִתְעַבְּתָ לֹא תִבְעַר חַרֹּת נִשְׁנָבְתָ וְכִנְהָ!»)

Продовжується поезія відповіддю єврейського народу, в уособленні Датанів та Авіронів – демонів громади, згідно Старого Заповіту: «І мовили йому Датани й Авірони, заївшись піною ненависті і злоби». Перекладач додав до цих рядків більше уточнень щодо поведінки цих людей – у варіанті А. Паперного вони «відповіли у гніві, були повні злоби, кричали і тремтіли», тобто можемо простежити більш бурхливу та насичену емоціями альтернативу. («כִּשְׁהֵם מְלֵאֵי-»
«דוֹתָן וְאַבִּירָם הַשִּׁיבוּ לוֹ בְּזַעַם, רָשָׁעוֹת, צוֹרְחִים וְרוֹעֲדִים»)

Перелік запитань до Мойсея перекладач подав розповідними реченнями, де народ із зневагою констатує моменти із життя ватажка. В оригіналі його просто звинувачують у вихвалянні фараона та розкішному житті при дворі, а перекладач ще додає факт того ж прислугування, а точніше рабства самого Мойсея: «אֲף עֶבֶד הַמְּלָכוֹת גַּם כֵּן הָיִיתָ פְּעַם».

В оригіналі Д. Павличко проводить паралелі між життям Мойсея (його плазуванням перед вельможами, розкішному житті та прославляннях фараона) та між стражданнями, голодом і горем єврейського народу в рабстві. А. Паперний у своєму перекладі досить точно відтворив ці строфи, а також доповнив їх: «גָּאָה וְרָם נִשְׁאָרְתָּ», тобто зазначив, що протягом усіх мук його громади, він залишався гордим та піднесеним.

Серед докорів також звучить звинувачення Мойсея у тому, що його діти не хочуть блукати з народом у пустелі. В перекладі це подано запитанням із вже доконаним ствердженням: «Чому твої сини не пішли за нами?». Скарга на відсутність води «сто миль надовкруги», в перекладі є спрощеною – «тут».

Заключна фраза у зверненні народу в оригіналі звучить жалісливо, відчувається важкість перебування євреїв в пустелі та їхні страждання від спраги: «І в'янем без води під неба тягарем!..». В івритському варіанті простежуються лише обурення, скарги та невдоволення, можна виділити ключове слово «витерпіти»: «נוֹשְׂאֵי כָּל הָעֵדָה בְּדוֹי וּבְדִאֲבָהּ».

А. Паперному не вдалося знайти відповідного еквіваленту в івриті до неологізму Д. Павличка «безджерелля», що в контексті означає повну відсутність води в пустелі. Перекладач передав це суміжним за змістом словом – «спрага» (סָמָרָה), при цьому ніяк не вплинувши на суть змісту.

Закінчення твору, де описуються підбадьорюючі слова Мойсея та його заключні дії по відношенню до народу, перекладачу вдалося передати без змін.

Аналізуючи переклад поезії Д. Павличка «До школи» із перших рядків можна простежити, що А. Паперний уникає деталь опису гетто, а саме уточнення «за дротами».

В наступній строфі А. Паперний вдається до вільного перекладу та пропонує своє бачення ситуації. Рядок із оригіналу «Ідуть на розстріл – очі повні сліз» у перекладі відсутній, натомість з'являється інше авторське доповнення, що українською звучать «Невинні в злочині – проте засуджені на смерть» («חַפְּיִם מִפְּשָׁע – אֵין לְמוֹת מוֹעֲדִים»).

Д. Павличко порівнює покірність ходи євреїв по парах зі школярами: «Як школярі, йдуть парами, в покорі», перекладач же уникає цього порівняння взагалі, описуючи ці пари німою смиренністю: «פּוֹעֵים זִיגוֹת, זִיגוֹת – כְּנִיעוֹת אֶלְמָת».

Описуючи знак, який євреї були зобов'язані носити за часів нацизму, Д. Павличко застосовує зрозумілу україномовному читачу лексику: «На грудях – білі шестикутні зорі». В цьому випадку А. Паперний не використовує буквальный переклад, оскільки в перекладі на іврит дослівно ця зірка звучить як «жовта нашивка». Перекладач також додає, що цей знак «жахливий» та «підписаний»: («בְּאוֹת נוֹרָא – בְּטָלְאֵי צֹהַב – נִתְּמָת»).

Перекладаючи опис євреїв, що йдуть колоною, А. Паперний зазначає, що вони не лише «худі», «сутулі», а ще й «засліплені», чого не вказано в оригіналі. В оригіналі Д. Павличко передає досить спокійний характер поезії: «Діди за руку онучат ведуть», в той час, як перекладач надає їй драматичного настрою: «Літні та дітки спотикаються йдучи» («זְקֵנִים וְטַף בְּהֵלִיכָה כּוֹשְׁלֹת»).

Строфу з переживаннями ліричного героя та його звинуваченнями всього світу, який вдає із себе глухого та німого, А. Паперному вдалося відтворити дуже точно та близько до оригіналу.

Переклад рядків оригіналу «Я в школу йду. І чує мій язик у горлі попіл – вигорілий крик.» відтворений із трагічністю і не так насичений бурхливими емоціями. Змінює настрій при прочитанні перекладу те, що А. Паперний не вживає слова «крик», а перефразовує рядок, уживаючи дієслово «замовкнув»: «Я йшов на урок, але мій голос замовкнув, попіл та кров спалили мій язик» («הֵלַכְתִּי לַשְּׁעוֹר, אָבַל קוֹלִי נָדַם, צָרְבוּ אֶת לְשׁוֹנֵי הָאֶפֶר וְהַדָּם»).

Така ж зміна настрою простежується і в наступних рядках, які в оригіналі звучать «З глибини таблиці виходять людські з'яви темнолиці». В перекладі А. Паперний вдається до більш стриманої передачі змісту: «На дошці класу все ще крокує обговорювана процесія» («עַל לוח הַכְּתָה עוֹד תְּהַלּוֹכַת הַנִּידוּמִים פּוֹסְעֵת»).

Український варіант поезії у цьому випадку значно більше насичений емоціями та переживаннями автора, що так само переймають і читача.

А. Паперний змінює також рядок «На мертвих чолах – крейда, як вапно» на інший за змістом, але відповідним за характером еквівалентом: «Не білу крейду я побачу, а лиця мовчазні» («לֹא גִיר לְבֵן אֶרְאָה – פְּנִים דְּמוּמִים»). В цьому випадку обидва – оригінал та переклад передають тривожний настрій.

При описі моління ліричного героя Д. Павличко застосовує епітети «тихе і страшне», а в перекладі «страшне та болюче», що більш чітко відображає стан героя-хлопчика, який щодня споглядає на колону євреїв, що смиренно йдуть на смерть. В оригіналі рядок «І там я, перехоплений сльозами» зображено переживання школяра, що перекладач зобразив біль безпорадно: «Здається мені, зараз зникнуть руки» («נִדְמָה לִי: גַם כְּעֵת אוֹבֵד יָדַיִם»).

Закінченням поезії А. Паперний частково відходить від оригіналу, але при цьому зберігає цілісність змісту твору. Так рядок «Школяр зі школярами, в темний ліс» він перекладає: «Простелена дорога до страшного лісу» («פְּרוּשָׁה לִיעַר הַאֲיִם»), що надає кінцівці більш моторошного настрою.

Проаналізувавши лексику та техніку, використану А. Паперним при перекладі двох віршів зі збірки «Єврейські мелодії», бачимо значну варіативність у відтворенні лексико-семантичних засобів лінгвопоетики Д. Павличка. Увага до найменших деталей, прагнення відтворити максимально точно всі лексико-семантичні особливості першотвору, і завдяки цьому наблизити українського читача до проникнення в авторський задум та розуміння форми його втілення є однією із визначальних рис творчого стилю Д. Павличка.

РОЗДІЛ 4

ІВРИТСЬКА ПОЕЗІЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ АННИ ХРОМОВОЇ

4.1. Тема війни в дитячій ізраїльській поезії

В останні роки було зроблено дуже мало спроб запропонувати дітям літературні твори про атмосферу війни з її різними наслідками – наприклад, про батька, який йде на війну; перебування у сховищах під час тривоги; те, як політичні та військові рухи впливають на суспільство, зокрема, дитяче.

Доктор Якоба Сехардотті, керівник Ліванського коледжу літератури та дитячої літератури, який вивчає сферу дитячих книжок під час війни, робить висновок, що більшість цих робіт були написані десятиліттями тому і зникли з полиць магазинів (2014, שווימר).

Вона згадує книги "Собака йде на війну" Дебори Омар (Amichai, 1968), "Папа Ефрата" Ніри Керн (Робітники, 1971), "Тато в армії, страшно!" Ліміма Шарон (Левін-Епштейн, 1975), "Війна - плач", Тірци Атар ("Єдиний Кібуц", 1975), "У Ротем і Дікла був батько" Лотти Рамо (Робітники, 1976) та "Батько йде в резерв" Ітамара Маркуса (1984) (2014, שווימר).

Напередодні війни за незалежність і в перші десятиліття держави були написані вірші та оповідання для дітей, чиї батьки брали участь у війні. Вони були спрямовані на дітей будь-якого віку.

Написання творів на цю тематику було спробою захистити дітей від травм війни Судного дня. Іншими словами, війна не була ігнорована дитячою літературою в останні десятиліття, відкидаючи сумніви і страхи. Вона є твердинею рішучості, яку одне покоління подарує своїм синам.

Видання дитячої антивоєнної поетичної книги Тірци Атар «Війна – це плач» (מלחמה זה דבר בוכה) 1975 року замінила сотні книг, які говорять про мир, якого ми всі прагнемо та стала провідною ідеологією дитячої літератури. Збірка охарактеризовує труднощі показувати дітям воєнну реальність у призначеній для

них літературі та наші тривоги під час війн, поряд із задушливою невинністю споглядання та дитячого сприйняття такої хаотичної реальності (Коробка, 2019).

Тірца Атар – ізраїльська поетеса, письменниця та перекладачка, яка написала та видала шість дитячих книжок, що й сьогодні активно читаються в дитячих садках та школах країни, проте її творчість не набула вагомого визнання за кордоном, оскільки вона пішла з життям у досить молодому віці – 36 років.

Чимало наукової літератури присвячено письменниці саме за участі ізраїльських авторів. Найбільш поширена тема – зв'язки Тірци Атар та її батька Натана Альтермана, що виражаються в поезії обох. Серед дослідників творчості поетеси варто згадати Міхаля Бен Нафталі з роботою «Тут тільки тиша» та «Чи чуєш ти мій голос?» (2001 р.), Яріва Бен Ахарона та Моше Хаїма Луццато – «Натан Альтерман, Тірца Атар, і все, що залишилося» (1997 р.), Аду Баркай – «Мені цікаво про значення самотності»: про вірші Тірци Атар 1976-1977 років (січень 1979 р.), Яеля Газіт «Тірца Атар написала саундтрек до нашого життя – і покінчила життя самогубством», Зіву Шамір, «Навіть жовтневі хмари» та «Пісні, що відокремлюються від життя» (Тірца Атар та Сильвія Плат) (2002 р.) (2016 ,111).

Тірца Атар написала збірку «Війна – це плач», коли їй було понад тридцять, на той момент в країні розпочалась жорстока війна Судного дня. У поетеси було двоє дітей, саме через вірші вона торкалась їхньої свідомості та допомагала краще зрозуміти ситуацію. Наприкінці книги вона додала вірш про надію на мир, яку написала у віці семи років, що дає можливість по-справжньому подивитися на війну очима дитини.

Війна Судного дня, про яку ця книга була написана, поклала початок процесу створення неправильного і неповного розуміння поняття, ще не свідомими дітьми. До сьогодні війну можна вважати одним із питань, які вважаються недоцільними та надто складними для дітей.

Насправді всі вірші збірки, у яких головним героєм є завжди дитина, також містять суперечки про справедливість війни. Тірца Атар наче намагалася

скористатися наївним дитячим поглядом, щоб заперечувати війну, але в процесі виправдовує її опосередковано, з точки зору дорослої людини.

Про цю тему після війни Судного дня, що супроводжувалася запеклими публічними дискусіями, мало хто писав дітям. Серед небагатьох поетів та письменників варто відзначити збірку «Рахунок проходить без повернення» Раї Гарник про втрату дітей на війні в Лівані. Ці твори часто читають на церемоніях пам'яті загиблим в Ізраїлі (2014, שווימר).

Палестинці та інтифада повністю відсутні в дитячій літературі, хоча немає дитини, яка б не зустрічалася з ними щодня в телевізійних новинах, тривогах батьків або просто слухала розмови та аргументи дорослих. Книга Тірци Атар, яка стосується інших воєнних подій, може бути використана для не менш важливої розмови про війну, справедливість і лиходійство.

Тема війни є завжди актуальною для держави Ізраїль, тому збірка віршів «Війна – це плач» набула неабиякої популярності та широкого кола читачів, її вивчають у школі і батьки досі активно читають дітям, оскільки воєнна ситуація в країні постійно вимагає пояснень. Книга дуже гуманна, відчувається повага до життя людини. Війна – це біль і нею не пишаються, навіть у випадку перемоги. Воюють не за власним бажанням, а через обов'язок і відданість Батьківщині. Тірца Атар розповідає про страх, втому, сумніви, але також мова йде про моральну підтримку, що багато значить для солдатів на фронті, про віру в мир, що неодмінно прийде. Незважаючи на складну тематику, книга дуже легка та оптимістична.

Анна Хромова – письменниця та перекладачка, що познайомила український народ з сучасною ізраїльською поезією авторів Єгуди Аміхая, Авота Єшуруна, Йони Волах, Тамар Раз. Вона переклала вірші Тірци Атар, перебуваючи в Ізраїлі та переживаючи той самий тяжкий період, коли треба поговорити з дітьми про війну. Саме збірка «Війна – це плач», а в її трансформації «Від війни плачуть» допомогла авторці підібрати потрібні слова та надихнула на переклад на рідну мову. Важливим фактом є, що на той момент,

слово «війна» було болючим тягарем і для українців, тому переклад авторки дав можливість багатьом батькам підібрати правильні слова (Коробка, 2019).

У своєму інтерв'ю перекладачка зазначає, що в українських читачів вірші зі збірки мало асоціюються з Ізраїлем, попри наявність дуже характерних назв для життя в Ізраїлі. Українці асоціюють цю тему, в першу чергу, зі своєю країною та воєнною ситуацією, що склалася на сході, при цьому зазначаючи, що досвід в держав універсальний, війна залишає всюди однаковий слід. Вона зазначає, що письмо мови іврит дуже незвичне для носіїв слов'янських або романо-германських мов, але звучання мови цілком співвідносне з українською фонетикою. Тому перекладаючи навіть вірші, не стикалась з особливими перешкодами: наголоси, ритм, рими – все це надається до передачі засобами української мови.

Переклад збірки виданий 2015 року у Видавництві Старого Лева з художнім оформленням Катерини Садовщук. Ілюстрації книжки влучно передають настрій віршів, даючи читачам можливість відчувати правильні емоції при прочитанні. Перекладено за виданням Га-кібуц Га-меюхад, 2001 р. (Коробка, 2019).

Оригінал збірки мовою іврит дає нам відчувати та отримати повне розуміння дитячого відношення, хоча написано дорослою людиною, воєнної ситуації в Ізраїлі. Переклад був зосереджений передати цю ж ситуацію, разом із допомогою українським батькам, донести своїм дітям цю тяжку тему. Тому в перекладених віршах уже відкривається не тільки ізраїльська тематика, а й український колорит.

Отже, тема війни – питання поширене в багатьох країнах, проте для Ізраїлю воно займає особливе місце. Оскільки діти постійно знаходяться в зоні ризику та спостерігають за дорослими, які ризикують життям задля їхньої безпеки, вони повинні більшого розуміння того, що відбувається в цілому. Завдяки івритській поезії батькам легше говорити з дітьми про болючу тему. Дитяча література про війну буде актуальною завжди, навіть коли це залишиться лише історією народу.

4.2. Порівняльний аналіз лексики, композиції та емоційної насиченості віршів збірки «Від війни плачуть» Тірци Атар у перекладі Анни Хромової

Збірка складається з 16 віршів. Вірші ілюструють бачення війни очима дитини через її ж розповіді та в сукупності вони є одним взаємопов'язаним твором з основною думкою та головним героєм – дівчинкою-оповідачем. Разом з цим, вони можуть читатися окремо і не втрачають основного змісту, що передає авторка збірки Тірца Атар.

Вірші збірки мають складну структуру, кількість строф варіюється від однієї до восьми. Майже кожна строфа – катрен, при цьому віршований розмір змінюється: деякі вірші мають вісім або десять складів, тоді як інші (найкоротші, наприклад) – тільки два або чотири склади. Іноді використовується неповна рима. Римування в оригіналі присутнє не завжди, в більшості воно перехресне, також зустрічається парне Це не білі вірші за формальними ознаками, так як у білого вірша при наявності регулярного метра відсутня рима, і не вільні вірші, в якому відсутній метр, рима або інші особливі якості інтонаційного музичного малюнка. Всі ці фактори, звичайно ж, ускладнюють переклад. В кожному вірші зустрічається складна для передання стилістична фігура – енджамбеман, тобто перенесення, котре не завжди відтворене у перекладах.

Для того, щоб визначити, наскільки вірно зроблені переклади на українську мову, а також глибше зрозуміти концепцію і стиль оригіналу, звертаємося до прийому порівняльного аналізу художніх образів в текстах оригіналу і перекладів. Усі вірші не мають назв, лише нумерацію. Тому в ході аналізу називаємо їх відповідно до першого рядка.

Перший вірш «Учора я була на війні» («אתמול הייתי במלחמה») є вступним і одразу готує читачів до напруженого настрою, не типового дитячим книжкам. Назву, яка задає головну тему усїєї збірки і містить певний ідейний підтекст, слід перекладати, враховуючи граматичну структуру івритського речення. Перекладачці вдається передати це дослівно. У першій строфі описується дівчинкою опірний пункт, в якому проживає її батько під час війни та її відвідини. В оригінальній при описі приміщення згадується холодильник та

коричнева стеля («יש להם פריג'יזר, ותקרה קומה»)), при перекладі Анна Хромова використовує легку заміну, а саме генералізацію та пише «Там є холодильник, стеля, чотири стіни». Відзначимо, що слово «стіна» в івриті, пишеться ідентично зі назвою кольору – «коричневий», вжитому в однині жіночого роду, тому в неоголошеному тексті мовою оригіналу можна було б перекласти як «стеля, стіна», проте відсутність коми та розставлені оголоски відкидають будь-які сумніви щодо перекладу. Одразу з першої строфи, як в оригіналі, так і в перекладі відчувається градація – поступове нагнітання засобів художньої виразності задля підвищення емоційно-сислової значимості (клімакс). Друга строфа передана ідентично по змісту і при цьому перекладачка не втратила своєї індивідуальності, змінивши місцями порядок другого та третього рядків та використавши трансформацію лексичної заміни за допомогою алегорії «щоби я не кисла», замість оригінального «щоб я трималась» («מעמד שאזיק»)). Ця перекладацька трансформація неодноразово зустрічається в роботах Анни Хромової, на відміну від комплексних заміни А. Паперного.

У третій строфі простежується повтор дієслова «люблю» тричі, коли в оригіналі воно використано двічі. Третя поява слова додає правильного ритму поезії українською. Вже в останній строфі знову відчувається градація, як в оригінальному творі, так і в перекладі, але на цей раз – антиклімакс, тобто емоційна напруга зникає. Тут і з'являється ключове слово, з яким спочатку ми зустрічалися в назві збірки – «плачу»: «Але від війни плачуть. І я плачу крадькома.» («אבל מלחצה זה דבר בוכה, ואני בוכה בשקט»)).

Наступний вірш «Таточку, любий, хороший, коханий» найкоротший у збірці, складається лише з однієї строфи. Він розпочинається зі звертання до наступного важливого героя збірки – тата. Поезія від початку відображає різноманіття епітетів двох мов, оскільки перекладачка використала лексичну заміну при описі означень застосованих щодо батька. В оригіналі його названо «добрим, розумний, красивим» («הטוב, החכם, היפה»)). Вся строфа перекладена влучно і лише в двох останніх рядках зустрічається єдина тут трансформація, а саме комплексна лексико-граматична заміна, котра змінила і настрій, переданий

авторкою. В оригіналі вірш закінчується словами про сумну зміну, яку дівчинка помітила в своєму братові та в собі – «І мій братик став жахливим, а не милим. І також я». У перекладі останні строфи звучать більш оптимістично – «І братик дуже зрадіє. І я».

Третя поезія – це молитва дівчинки до Господа про допомогу солдатам та її щире бажання миру. Відповідно до цього, вона також починається зі звертання, цього разу до Бога – «Господи Боже, Володарю землі і неба». Тут перекладачка поширила звертання, в оригіналі воно звучить: «Господи, Великий Господи», що більш схоже на по-дитячому просту молитву. В першій строфі перекладу простежується анафора в трьох наступних рядках – усі вони розпочинаються зі слова «хай», що виокремлює кожне прохання дівчинки, які написані способом граматичної заміни, а саме, додавання:

Господи Боже, Володарю землі і неба,
хай будуть солдати живі,
хай буде в них все, що треба,
хай будуть їжа, питво
над головою дах (Атар, 2015)

В оригіналі цих прохань менше, так як і відповідної кількості рядків:

Господи, Великий Господи, зроби,
щоб всі солдати їли та пили,
тобто, що вони жили і все це (Атар, 2015)

У цьому ж вірші з'являється ще один не менш важливий персонаж – страх, який варіюється і змінюється в наступних творах. Дівчинка просить Бога, щоб солдати злякалися війни. У перекладі ж Анна Хромова передає це не простою зміною у відношенні до війни, а впливом на почуття, а через них і на розум і волю людини, щоб спонукати до дії – «навій на солдатів страх».

У другій та третій строфах Тірца Атар використовує риторичне запитання, а потім і оклик, які перекладачка передала без змін («Ну, що нам робити?!» («?השגמ מה ,בסדר»); «Усі додому, до хати!» («תלכו הביתה כולם»)). В останній строфі мовою перекладу перекладачка змушена передати сенс більшою кількістю

рядків задля відповідної ритміки поезії. Вона використовує комплексну трансформацію, замінюючи слова «мені все одно» («לֵא כֹּפֵּא לִי») українським фразеологізмом-антитезою – «ні жарко, ні холодно», що влучно передає провідну думку строфи.

Четвертий вірш «Нам вчителька розповідала» дає читачеві зрозуміти джерело першого розуміння дитини про війну. Весь текст перекладено відповідно до контексту, але змінено ритміку та кількість рядків у строфах. В першій навіть упущено рядок – «Мені здається, що він (стан) покращується і проходить» («נִדְמָה לִי שְׁהוּא מִשְׁתַּפֵּר וְהוֹלֵךְ»). Тут простежується перенесення рядків зі другої строфи в третю, при цьому ніяк не змінюється контекстуальна думка, подана авторкою («Це, здається, не дуже гарно, але так уже воно є»). У кінці вірша знову з'являється градація, що надає сильного емоційного характеру строфі та передає обізнаність дитини в ситуації, що склалася. Дівчинка вже знає, що «війну почали противники, що наша армія – сильна і гожа». Перекладачці вдалося передати енжамбеман в останніх рядках. Важливо зауважити, що у проаналізований вірш Д. Павличка «До школи» також несе у собі тематику війни очима дитини по дорозі до навчального закладу, проте він стосується іншого історичного періоду і це простежується також і в перекладі твору Антоном Паперним.

«На улюбленому паркані» – це п'ятий вірш збірки, який описує не подитячому напружену атмосферу в дитячій компанії. Майже всі вони не готові розважатися у такий тяжкий час для країни та по-дорослому серйозно сприймають всі події. У перші строфі в мові перекладу відбувається складна граматична трансформація оригінального «паркан, що на ньому сидять завжди» («הַגֵּדֵר שִׁוֵּשְׁבִים עָלֶיהָ לְתִמִּיד»), що змінюється на «улюблений паркан» та з точністю передає первинний контекст. Кількість строф відповідає оригіналу, проте кількість рядків у кожній різна.

При перекладі з другої строфи два риторичних запитання перенесено в першу, при цьому не втрачаючи контекстуальної цілісності твору мовою оригіналу. Анна Хромова влучно передала анафору, перевівши непряму мову в

оригіналі на діалог на початку наступної строфи. В оригіналі «хлопчик запропонував» («לד אהה הציע») подивитися новини та погратись у війну, в перекладі ж з'являється розмова між дітьми, що розпочинається словами «А давайте...». Перекладачка застосувала гіперболу «і кожен отримав медаль», щоб ще точніше передати дитяче уявлення про війну, навіть в її уособленні гри. Важливо зауважити, що не типові для української літератури імена перекладачка не змінює, лише транскрибує. Тому залишаються івритські назви, які, попри це, ніяк не впливають на відношення українського читача до прочитаного.

Шостий вірш «Моєму братику купили рушницю» зображує нове, ще не знайоме раніше бачення війни, дитиною ще меншою, ніж оповідачка. Малий братик вбачає у цьому лише гру і поки не задумується над її сенсом, так усвідомлено, як старша сестра. Вірш складається з двох строф у кожній по чотири рядка, використане перехресне римування. У поезія Тірца Атар використала оноματοпею мовою іврит, який ідентично транскрибується українською – «піф-паф» («פף-פף») у значенні стріляти. Для збереження ритміки поезії та відтворення рими в кінці другого рядка перекладачка тут використала повтори – «паф паф!», «піф-піф!». Закінчується вірш гіперболою як в оригіналі, так і в перекладі, проте з різним вираженням емоційно-сислової значимості. Тірца Атар пише: «Це лякає в тисячі разів» («אז זה מפחיל פי אלף»), а в інтерпретації А. Хромової використане числове перебільшення – «Вона страшніша в мільйон разів», що лише лексично надає нагнітання художньої виразності, але ніяк не впливає на характер твору контекстуально.

«У звірів немає армії» – це сьомий вірш збірки, що виражає обізнаність дівчинки щодо масштабності розуміння слова «війна». З початку поезії перекладачка замінює порядок рядків починаючи її відповідно до назви, вказаної вище, а потім перечислюючи назви звірів, використовуючи лексичну заміну однієї з тварин (замість «кінь» вжито «корова»). Відповідно до цього, в оригіналі все навпаки і вірш розпочинається зі слів «Собаки, коні та коти».

Важливо зауважити що в кінці першої строфи Тірца Атар використовує уточнення притаманне єврейській поезії та літературі загалом, а саме згадку-

символ, взяту із Святого Письма: «Також решта тварин що були у Ковчезі». У перекладі тут відбувається упущення та лексична трансформація – «У жодних тварин на землі» при тому, що ця біблійна тема є відомою і серед українських читачів.

Поезія наповнена метафорами, що успішно відтворені мовою перекладу, оскільки основна тема – війна серед звірів («Вони б'ються і воюють» – «(אבל הם (גם הם!) נלחמים זה בזה»). У цьому ж рядку бачимо уточнення з боку авторки поезії, що було упущено при перекладі. Також Анні Хромовій вдалося передати гіперболу в кінці другої строфи, що звучить «бо постійно воюють самі» («כי הם מלחמים»). Закінчується вірш повторами рядків у строфі, що дослівно передано мовою перекладу. Зауважимо, що ритміка тут відображається за допомогою закінчень дієслів, що повторюються, вжитих в теперішньому часі, в множині. Тут мова іврит не ускладнює процес перекладу, оскільки такі ж постійні закінчення простежуються і в українській («...נלחמים...» – «Миряться... Б'ються...»).

Восьмий вірш є одним з найдовших і починається зі слів «Мама сидить при столі і пише до тата». Кількість строф в оригіналі – 6 менша, ніж в перекладі – 8. З першого рядка А. Хромова використовує лексичну заміну, а саме конкретизацію, добавивши слова «при столі», яких не має в оригіналі. В наступному рядку, простежується генералізація при трансформації, в якій оригінальне «що прийде до нього післязавтра» змінено на «за кілька днів він отримає її листа». У наступних рядках строфи простежується успішно передана метафора, що стосується іграшок дівчинки та комплексна лексико-граматична зміна, що частково впливає на зміну контексту даної строфи, проте не поезії в цілому – «Давно вже без діла лежать м'яч, барабан і труба» з оригінального «Клоун з коробки не танцював вже два місяці» («הליצן בקופסה לא רקד כבר חודשיים»). Аналогічна лексична заміна щодо назв іграшок дівчинки відбувається в другій строфі – замість «Мій братик, я, зайчик і котик», Анна Хромова пише «ми з меншим братом, плюшева мавпа і песик».

За допомогою граматичної трансформації додавання, перекладачка використовує порівняння «як це бувало колись», якого немає в тексті оригіналу. Загалом в перекладі вірша використано чимало граматичних трансформацій (перестановки, опущення, додавання) та лексичних замінів, проте не втрачено основну контекстуальну думку.

«Тато приїде додому в суботу» – дев'ятий вірш збірки, що описує тимчасове та дуже очікуване сім'єю повернення батька додому. У другому рядку А. Хромова вдало передає використану мовою іврит антитезу «впевнений і трошки можливо» («בטוח וקצת אולי») – українською «Це вже майже точно». У третій строфі Тірца Атар використовує гру слів мовою іврит, яку неможливо передати українською, тому в перекладі цього не відчувається. Авторка застосовує прикметник «старий» («ישן»), по відношенню до батька дівчинки, хоча це слово не можна використовувати щодо ознаки іменника-істоти – для цього в івриті існує окреме слово «זקן». Застосування неправильного прикметника, аргументується запланованою відповіддю «Спав» («ישן») на запитання дівчинки – «І що він робив до кінця суботи?» («ומה הוא עשה עד סוף השבת?»). Прикметник чоловічого роду однини «старий» та дієслово третьої особи однини чоловічого роду в минулому часі «спав» в івриті є однокореневими і виглядають ідентично, звідси і гра слів та ідеальна рима, до яких неможливо підібрати аналогів мовою перекладу. Проте Анні Хромовій все ж вдалось утворити римування, не змінивши структуру та зміст:

Постарійли і сірий, наш тато.

І що він робитиме всю суботу?

Буде спати

І спати,

І спати,

І спати (Атар, 2015)

У наступній строфі Тірца Атар використовує рефрен, який ідентично відтворений у перекладі. Цікавою є інтерпретація івритського «весь час» («כל הזמן») українським повторюваним прислівником «довго-довго». В останньому

рядку вірша відбулась лексична заміна оригінального прикметника «високий» на «молодий», стосовно опису батька після відпочинку, що формує трохи інше уявлення читача.

Десятий вірш збірки «Немає чого хвилюватись. Усе буде добре» описує переосмислення дівчинки страху, про який вона вже згадувала і третьому вірші-молитві. У поезії збережена еквілінеарність та ритміка, текст передано майже беззмінно і лише на кінці першої строфи з'являється уточнення від перекладача – «на щастя», якого немає в оригіналі. Це ж саме відбувається і в другій строфі, зустрічається лише заміна дієслова «розкаююся» на більш дитяче «жалію» частково змінюючи емоційність даного рядка.

Третя строфа даного вірша звернена саме до ізраїльтян, оскільки там згадані назви відомих їм пісень, а саме: «Наступного року» («בשנה הבאה») Егуди Манора, в якій йдеться про надію на мир; «Моя Батьківщина» («מכורה שלי») – патріотична пісня Леї Голдберг; «Той, хто робить мир» («עושה שלום במרומיו») – слова з молитви про мир в Ізраїлі, які стали народним фольклором; «Ми любимо тебе, Батьківщино» («אָנוּ אוֹהֲבִים אוֹתְךָ מוֹלְדָתְךָ») – ще одна патріотична пісня авторства Натана Альтермана (батька авторки збірки Тірци Атар). Очевидно, що при перекладі, українському читачеві буде не зрозуміла поезія авторства вітчизняних єврейських поетів, тому Анна Хромова, передала коротко тематику даних пісень, уникнувши їх назви та при цьому зберігши структуру строфи:

Усі ці думки й почуття – ніби люди, які суголосно
Співають пісню про мир, про сонячне завтра,
Про щастя, яке збулося (Морозюк & Дубинська, 2012)

«Привіт мій солдате, здрастуй.» – одинадцятий вірш-звернення, до солдата вітчизняної армії або, іншими словами, до тата-героя війни. Саме звертання, яке використала А. Хромова в тексті мовою оригіналу не застосоване, а перефразоване таким чином – «Моєму солдату привіт» («להייל שלי שלום»). Далі оповідачка описує свій подарунок солдатові – «Пакунок з найчервонішою мотузкою» («החבילה עם השרוך הכי אדום»), при перекладі цей епізод

знав змін, оскільки А. Хромова упустила слово «пакунок» та змінила основну думку строфи, в її інтерпретації дівчинка дарує йому лише «мотузок на зап'ястя».

У другій строфі застосована контекстуально-лексична трансформація з «Слухай, я дуже тобі вдячна, за те, що ти герой» («תשמע אני מודה לך על זה שאהיה») на «Спасибі тобі, герою, що затулив собою», тобто вже вдруге утворено звертання мовою перекладу. Решта строф передана без будь-яких змін чи втрат еквівалентності.

Наступна поезія «Тато Йохая» – це розповідь про загартовування дитячого духу після втрати батька на війні. Головний герой, що постає перед в перекладі залишається з тим же іменем, не притаманним україномовному населенню, вже друге перекладачка не змінює його (у п'ятому вірші з'являється дівчинка по імені Авіталь). Завдяки цьому збірка сприймається, як зарубіжна.

Вірш побудований у формі діалогу, але попри це, тут є лише дві репліки та авторські відступи. А. Хромова вдало їх передає, але коли хлопчика запитали про його батька, то опис дій мовою перекладу змінюється. Спочатку відбувається упущення слів – «Підняв голову...похилив голову» («וזקף את הראש והרכין את»), в перекладі є лише «похилилася голова». У закінченні цієї ж строфи з'являються нові рядки, яких не було в оригіналі поезії: «Діти просили: «Ну говори». А Йохай затявся.», які використані для вдалого подання рими – «Йохаєві лише три».

«Мій братик боїться» – тринадцята поезія збірки, що описує особистісне переживання дівчинкою війни та ще зовсім дитяче нерозуміння її братиком. З кожним віршем у поезії простежується градація підвищення виразності емоційності контексту, наче це все етапи її сприйняття подій, що відбуваються в країні. Переклад побудований з великою кількістю лексичних та граматичних трансформацій. В першому рядку другої строфи використано різні прислівники, Анна Хромова не передає текст ідентично, проте за допомогою власних заміन надає тексту того ж характеру та виразності українською мовою. В оригіналі речення починається з особового займенника – «Усі говорять голосно і разом» («כולם מדברים בקול רם וביחד»), який мовою перекладу замінено на іменник, тому що

по контексту зрозуміло про кого йде мова – «Дорослі весь час щось говорять невтішно». Те ж саме відбувається в наступних рядках – перекладачка застосовує граматичну трансформацію додавання дієслова та прислівника до нього – «тато приходить і швидко іде», коли в оригіналі це упущено – «тато приходить на короткий час» («אבא מגיע לזמן קצר»).

У наступній строфі зустрічаємо два риторичних запитання і перекладі, яких немає в оригіналі, а саме – «Що йому відповісти?» та «А що кажуть у сні». Ці запитання є перефразованими розповідними реченнями та застосовані для більш вдалого передання ритміки. Таким чином Анна Хромова не відходить від основної думки, та залишає свій перекладацький почерк у вірші. В останній строфі застосовано цікаве перетворення вигуку «Тихо» («טקט») на розмовний український «Цитуйте!», що вражаюче надає віршові українського характеру.

Наступна поезія «Цілий день мене просять іти собі» – є віршем-звертанням до дорослих та обурення дівчинки щодо їх поведінки. У вірші та у його перекладі практично відсутня рима, попри це він не є верлібром, оскільки він має наскрізну симетричність будови, що не наближає його структурно до прози. У перекладі не збережена еквілінеарність, проте присутня еквівалентність, тобто збережено відносну рівність змістовної, семантичної, стилістичної й функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі. Єдина лексична трансформація застосована Анною Хромовою – це гіпербола «і вже почало набридати», якої немає в оригінальному тексті.

«Моя бабуся дуже добра» – п'ятнадцята поезія збірки, яка присвячена ще одній рідній людині та її відношенню до сім'ї. У вірші представлено бачення маленької дівчинки такого великого життєвого досвіду старшої людини щодо війни, яке безсумнівно має вплив на свідомість дитини.

Перекладачці вдалося успішно передати опис бабусі та її діяльності, враховуючи турботу за рідних. У другій строфі простежується лексичне уточнення щодо членів родини, за яких вона хвилюється – «за маму, за нас із братом, а також за батька», коли в оригіналі деталі упущені – «за маму і за нас» («למא ולנו»). Далі точно передано мовою перекладу все приготування бабусі до

випадку сигналу тривоги з незначною заміною слова «вафлі» на «печиво». По закінченню останньої строфи Тірца Атар додає уточнення в дужках – «Як жаль ліхтаря, вафлі та ковдри...» («...תפנס, הופלים והשמיכות...»), що в інтерпретації А. Хромової звучить як «Так і не згодилась сумка із ліхтарем, печивом і ковдрами...»), тобто відбулась комплексна лексико-граматична трансформація.

Перед останнім заключним віршем Тірца Атар звертається до читачів-дітей короткою розповіддю про свою матір, що зустрічалась в попередній поезії в ролі бабусі та про свій по-справжньому дитячий віршик про війну, який було зачитано солдатам в часи війни за Незалежність.

Шістнадцятий вірш – єдиний, що має назву, а в інтерпретації Анни Хромової вона звучить так: «І пташки хочуть миру». В оригінальному заголовку є уточнення щодо назви птахів – а саме вільшанки («אדומי הזזה») – не типові для Ізраїльської фауни. Важливо зауважити, що вірш написаний без розрахування на дитячу аудиторію, тому він важчий до розуміння і прочитання, а також для еквівалентного перекладу, не зважаючи на те, що Тірца Атар написала його у семирічному віці.

Поезія насичена використанням прямої мови, з авторськими словами. Автор-оповідач – пташка вільшанка, яка символізує ту ж саму маленьку дівчинку. А. Хромовій вдалося відтворити еквілінеарність, але вже із першої строфи вони використовує граматичні трансформації вихідного тексту. Прикметник «налякана» вона упускає, та замість в наступному рядку застосовано дієслово «налякалася». Вдалим є переклад на початку поезії, де А. Хромова використовує типове для української мови сполучення слів «зранку на світанку» замість оригінального «Зі сходом ранньої зорі» («עם הנץ השחר»). Авторка поезії використовує типове для івритомовного населення звертання мовою ідиш до матері («אַזאַ"ל»), яке перекладачка заміняє одним з синонімів до цього слова («нене»), додаючи прикметник «рідна», що впливає на характер прочитання поезії.

У другій строфі знову використано звертання, але до дочки. Тут також мовою перекладу додано прикметник «доню моя мила», коли в оригіналі упущено лагідність – «доню моя». В наступному рядку з'являється ще одне – «Моє серденько», якого немає в івритському варіанті. А. Хромова змінила та поширила відповідь матері-пташки до дочки за допомогою цих звертань, та використала лексичну заміну замість останнього – яке тепер вже присутнє в оригінальному тексті – «вільшанко» («הזחל למת») на «буде світові – мир, війні – сором». При цьому основна думка твору не втрачена та на контекст це не впливає.

У третій строфі маленька пташка звертається до своїх сестер «יְלֵינָא», щоб сповістити хорошу новину, яку дізналась від матері – «Скоро настане мир». А. Хромова і тут змінює звертання, тепер вільшанка вигукує «Слухайте всі, малі і старі». Такий варіант аргументується другим рядком з оригіналу, у якому «Пташка гукнула до всіх голосом горобця». Тобто можна припустити, що кличучи сестер, вона мала на увазі всіх птахів вільшанок. Важливо, що назва іншої птахи з'являється в оригіналі вже вдруге, та мовою перекладу вона упущена.

Після поезії Тірца Атар додає заключні слова та прощається зі своїми читачами по-дитячому. Таке закінчення казки типове і для україномовного населення, тому тут не виникло труднощів перекладу – «Скоро настане мир-красунець, але тут нашої казці кінець.».

Отже, у перекладі збірки не збережено синтаксис автора, перекладачка додала від себе дуже багато слів. Семантика відрізняється від оригінальних віршів, але дозволяє передати ставлення дитини до війни – головного персонажа. Використано багато трансформацій – упушень, додавань і компенсацій. Проте в більшості збережені ритм, розмір, особливості римування та кількість рядків. В цілому ж можна відзначити, що за формою переклади близькі до оригіналу. Зберігається напруженість, наївність та дитячість враження, а це, на наш погляд, найголовніше при перекладі віршів Тірци Атар на українську мову.

ВИСНОВКИ

Переклади біблійних текстів виконували в історії культурного розвитку людства величезну цивілізаторську місію. Ці переклади служили не тільки поширенню християнських ідей, а й були головним знаряддям становлення нових мов Європи. Разом з перекладом Біблії просвітителі Кирило та Мефодій принесли слов'янам їх писемність.

Завдяки діяльності Мартіна Лютера з перекладу Біблії на німецьку мову народ Німеччини отримав свою єдину виразну і сформовану національну мову

Англійська мова багато в чому зобов'язана своїм розвитком і досконалості завдяки «Біблії короля Якова». Так само, як це сталося з творіннями Шекспіра, багато цитат з Біблії короля Якова стали частиною сучасної англійської мови. І вони теж часто використовуються несвідомо, без найменшого уявлення про їх походження. Визнана «авторизованою версією» біблійного перекладу, ця книга також вважається першим твором англійської класики, яка має найбільший вплив на англійську мову.

У перекладі Біблії були закладені основи тих перекладацьких прийомів, з якими професіонали працюють і сьогодні.

Багатомовність Біблії свідчить про найбільшу роль перекладу в розвитку людської цивілізації. Адже якщо в Біблії спочатку міститься все, що ми зустрічаємо в світовій літературі двох тисячоліть, то вся література виявляється в даному разі перекладом.

На основі аналізу особливостей поетичного тексту та його перекладу визначаємо, що переклад – це діяльність з інтерпретації сенсу тексту на одній мові і створення нового, еквівалентного тексту іншою мовою.

Поезія – це мовне мистецтво, що передбачає максимальне використання мовних засобів, а також створення нових поетичних образів, тобто нових семантичних зв'язків між мовними одиницями. Вона існує для забезпечення спілкування між поетом та читачем, навіть якщо вони живуть у різні часи.

Для забезпечення адекватного перекладу та передавання головної ідеї автора поетичного твору перекладач повинен не тільки бути фахівцем в своїй

справі, а й бути поетом, він має створити новий поетичний текст, еквівалентний оригіналу з його концептуальною та естетичною інформацією, але використовуючи в разі потреби зовсім інші мовні, а часом і віршовані форми. Існують необхідні умови успішного поетичного перекладу: автор перекладу повинен володіти поетичним талантом і здібностями, володіти мистецтвом і правилами віршування, знати поезію мови перекладу, знати мову оригіналу, особливості авторського стилю автора оригіналу.

Сама природа поетичного твору має чимало відмінностей від природи твору прозового – значно більша вага окремого слова, широке використання фонетичних засобів організації тексту, ритміко-інтонаційна своєрідність. При перекладі варто брати до уваги оригінальний розмір, риму вірша, щоб у перекладі, як і в оригіналі, також розкривався змістовий аспект поетичної форми. Переклад віршів – це складний процес, адже кожен по-своєму вирішує, який вид перекладу віршів обрати при роботі над твором конкретного автора.

Кожен автор має свій стиль. Він може змінюватися з часом, з досвідом, але все ж, можна простежити та проаналізувати особливості авторського стилю певного автора. Специфіка поетичного перекладу полягає у тому, що перекладач має ніби перетворитися на автора, приймаючи його манеру і мову, інтонацію та ритм, встановити функціональну еквівалентність між структурою оригіналу та перекладу, відтворити в перекладі єдність форми та змісту, під якою розуміється художнє ціле, тобто донести до читача тонкі нюанси творчого задуму автора.

Переклади з івриту на слов'янську започаткувалися ще з часів Київської Русі і це були саме біблійні переспіви. На сьогоднішній день культурна взаємодія України з міжнародною спільнотою відбувається не в останню чергу завдяки українській діаспорі, що допомагає презентувати в світі наші найкращі здобутки. Приклад харків'янина Антона Паперного, який із 1991 р. живе в Ізраїлі, доводить: навіть одна людина може багато зробити для того, щоб Україна стала ближчою та зрозумілішою тим, хто має про неї досить обмежені уявлення. Перекладаючи на іврит поетичні тексти українських авторів, Антон Паперний дає змогу заговорити до ізраїльського читача цілій плеяді українських авторів .

Дмитро Павличко народився на Галичині 1928 року і протягом свого дитинства був свідком кривавих розправ гітлерівських загарбників з тисячами євреїв. Ті емоції та переживання, яких він зазнавав, поет виклав у своїй збірці «Єврейські мелодії».

Для стилю Д. Павличка характерна гуманність, він пише як про окремих людей та і про цілий народ, про їх людські якості та внутрішні переживання. Поетичні твори цього автора мають такі особливості: чіткий ритм, базові знання по історії єврейського народу, особливо за часів нацистського геноциду, використання української мови, також його твори мають релігійні відсилки.

На основі цих особливостей було зроблено такий висновок: для того, щоб адекватно перекласти поетичні твори з української перекладачеві потрібно: зберегти поетичний розмір вірша оригінала та його ритмічну систему, необхідно мати наступні базові знання: мови іврит, релігійної тематики та єврейської культури. А. Паперний успішно передає лексико-семантичні і стилістичні особливості поезії Д. Павличка та забезпечує комунікацію автора з івритомовними читачами.

Порівняльний аналіз поетичних творів Д. Павличка та їх перекладів підтверджує, що поетична мова багато в чому ускладнює роботу перекладача. Образи, їх структура і взаємодія в поезії несуть велику частку інформації поетичного тексту. Тому зміна образного ладу тексту може призводити до зміни інформаційного змісту тексту.

Познайомившись з віршами Д. Павличка, можна побачити, що внутрішній світ ліричних героїв розкривається не стільки через вчинки та події, скільки через конкретний душевний стан, переживання окремої життєвої ситуації в даний момент, на прикладах поезій «Мойсей» та «До школи».

У текстах А. Паперного бачимо адекватний переклад віршів, тобто він передає не кожен смислову одиницю окремо, а значення перекладу в цілому, зберігаючи, як правило, красу оригіналу і той ефект, якого хотів досягти автор.

Перекладач відтворив не лише елементи зовнішньої матриці, такі як еквілінеарність, мелодію оригіналу і його поетичний розмір в обох випадках –

ямб, але і такі компоненти внутрішньої матриці, як зміст окремого рядка, авторські художні засоби – тропи, авторські образи твору, на основі яких будується головна сюжетна лінія і розвиток теми, що реалізується в поетичному творі.

Зіставлення перекладу віршів Тірци Атар дозволяє відчутти легкість і простоту стилю івритомовного поета. Деякі переклади зі збірки, як ми бачимо, написані прозою, рима присутня не постійно, що дає можливість гостріше відчутти грань поетичного і прозового, на якій балансує Тірца Атар, і яку прагне досягти перекладачка Анна Хромова. Метод порівняльного аналізу перекладів показує, близькість двох культур, спільну проблематику та подібне виховання дітей стосовно ключового питання, піднятого у збірці.

Порівняння перекладів допомагає встановити емоційно-сміслову домінанту вірша; сприяє визначенню тих чи інших «вtrat і надбань» у створенні автором-перекладачем свого тексту; призводить до розвитку в учнів поетичної чуйності, до формування фундаменту з поетичного слуху і смаку; допомагає учневі увійти в інший культурний простір, уважно і дбайливо осягаючи його особливості; глибоко осягнути поетичний світ автора, тонше і вірніше інтерпретувати літературний твір; служить перевіркою міцності і глибини концепції, аналізуючи оригінал. За допомогою прийому порівняння перекладів учні починають чітко і гостро усвідомлювати функції образу в тексті, завдяки перетворенню, упущенню або збереженню образу в перекладі; відбувається установка на аналіз і подальше спілкування з текстом. Порівняння перекладів веде до розкриття творчого потенціалу; підвищує інтерес до іноземної культури (літератури, мови); сприяє збагаченню теоретичних знань і практичних навичок порівняльного аналізу на уроках літератури та іноземної мови. Множинність перекладів, можливість зіставлення і вибору є принциповими умовами методу порівняння перекладів, так як забезпечують ефективність літературного розвитку в цілому.

Проведений короткий порівняльний аналіз перекладу збірки Тірци Атар «Від війни плачуть» у перекладі Анни Хромової дозволяє виявити необхідність

застосування перекладачем таких принципів поетичного перекладу, як еквілінеарність і еквіритмічність, без їх абсолютизації; дотримання адекватної передачі змістово-образної системи, з урахуванням лексичних та граматичних відмінностей мов. При перекладі необхідно враховувати також і літературознавчу інтерпретацію тексту та жанрову своєрідність.

Однак якщо комунікативний намір автора оригінальних текстів перекладач незмінно передає правильно, то зберегти всі елементи образного ряду йому вдавалося не завжди. Переклади, представлені нами, зберігають думку, але характер та настрої іноді спотворюються, внаслідок того, що мова івритської поезії не може передати потрібну тональність української мови.

Загалом А. Паперний та А. Хромова вдало передали зміст віршів та культурний код з мови оригіналу на мову перекладу, проти варто зазначити, що в роботах першого перекладача простежується більше замінів та трансформацій розмірів поезії, стилістичних фігур та троп, частково відбуваються контекстуальні зміни, яких не допустила у своїх роботах А. Хромова.

Отже, порівняння оригіналу та перекладу творів свідчать про те, що, незважаючи на значні відмінності в національних картинах світу євреїв та українців, перекладачі пропонують максимально наближені лексико-семантичні та стилістичні відповідники задля збереження образності й стилістики мови оригіналу та інтенцій автора. Подальші дослідження уможливлять глибше розуміння національного світосприйняття й оптимізації способів перекладу образних текстів.

АНОТАЦІЯ

סיקום

מטרת עבודה זו היא להתחקות אחר ההיסטוריה של תרגום המקרא לסלאבית הכנסית, האוקראינית, הפולנית, הרוסית, האנגלית והגרמנית ותפקידם בהמשך פיתוח השפות, וכן לזהות מאפיינים ספציפיים בתרגום של הטקסט המקראי והשינויים בשפת המקרא.

הדחיפות של עבודה זו היא להגביר את ההתעניינות בפיתוח יחסי התרבות האוקראינית-ישראלית, בצורך במחקרים מודרניים על פילולוגיה עברית ו וב היווצרות קשרים תרבותיים בין ישראל לאוקראינה. העבודה מוקדשת למחקר תרגומים עבריים של שירים באוקראינית. חומר של תרגומים הללו עוסקים בנטיות ובדפוסים עיקריים של היווצרות תרגום עברי.

מטרת העבודה שלנו היא לנתח את המתאם של הלימות סמנטית ופונקציונלית בהקשר תרבותי-היסטורי מסוים ולזהות הבדלים בגישות התרגום הקשורות לגודל השירי, לחרוזים והאספקטים האמנותיים האחרים של המקור והתרגום המבוסס על תרגומים של פפרניי שירים של פבליצ'קו לעברית ותוצאה אתר לאוקראינית.

בעבודה זו נעשה ניתוח סגנוני ותרגום מפורט של שכפול נאות של דימויים פואטיים בשירים של משוררים האלו על רמות לקסיקליות, סמנטיות ומרכיבות.

היינו משוכנעים שלמרות הבדלים משמעותיים בין הייצוגים הלאומיים של עולם היהודים והאוקראינים, המתרגמים פאפרני וחורומובה מציעים את התכתובת הסמנטית-סגנונית המשוערת ביותר על מנת לשמר את הדימויים והסגנון של השפה המקורית ואת כוונות המחבר.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Ackroyd P., E. G. (2008). *The Cambridge history of the Bible*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Hill, H. (2006). *The Vernacular Treasure: A Century of Mother-Tongue Bible Translation*. International Bulletin of Missionary Research.
- Jean-Claude, L.-M. (2008). *History and theory of Scripture translations*. Pretoria: University of Pretoria and UBS.
- Kirkpatrick, D. (1901). *The book of Psalms with introduction and notes*. Cambridge: University press warehouse.
- Spinka, M. (October 1933 p.). Slavic Translations of the Scriptures. *The Journal of Religion*, 18(4), 415-432.
- Strauss, M. L. (2017). The Bible in Translation. *Concise Theology*. Отримано з <https://www.thegospelcoalition.org/essay/the-bible-in-translation/>.
- Wendland E., P. N. (2012). *Bible Translation*. Blackwell Publishing Ltd.
- Wolf, M. (1997). *Translation as a process of power: Aspects of cultural anthropology in translation*. Prague.
- Аверинцев, С. (2004). *Собрание сочинений. : Переводы: Евангелие от Матфея. Евангелие от Марка. Евангелие от Луки. Книга Иова. Псалмы Давидовы*. (К. С. Н.П. Аверинцевой, Ред.) Київ: Дух і Літера.
- Азнаурова, Э. (1988). *Прагматика художественного слова*. Ташкент.
- Алексеева, И. (2004.). *Введение в перевод введение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений*. Москва: Филологический факультет СПбГУ; Издательский центр «Академия».
- Андрющенко Н. І., .. Д. (2011). *Програма спецкурсу «Єврейська література» для учнів 8-11 класів*.
- Атар, Т. (2015). *Від війни плачуть*. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Васильєв, В. Ю. (2011). *Павличко Дмитро Васильович*. (В. А. Смолій, Ред.) Київ: Наукова думка, Інститут історії України НАН України.

- Гачечиладзе, Г. Р. (1970). *Введение в теорию художественного перевода*. Тбилиси: АЛТ.
- Геллей, Г. (1985). *История украинской Библии . Украинский библейский справочник с иллюстрациями и приложением*. (Г. Геллей, Перекл.) Торонто (Канада): Всемирная Христианская миссия.
- Деко, О. (2011). Дмитро Павличко — класик світової літератури. *Соборність*.
- Жукалюк М., С. Д. (2003). *Краткая история переводов Библии на украинский язык*. Киев: Украинское Библейское Общество.
- Казакова, О. (2006). *Особенности художественного перевода. Практикумхрестоматия*. Москва: Феникс.
- Комиссаров, В. (1990). *Теория перевода (лингвистические аспекты)*. Москва: Высшая школа.
- Коробка, Т. (2019). Перекладачка Анна Хромова: «Коли кажуть «Ізраїль», думають «війна». Отримано з <http://www.chytomo.com/anna-khromova-koly-kazhut-izrail-dumaiut-vijna/>
- Корунець, І. (2008). *Вступ до перекладознавства*. Вінниця: Нова книга.
- Кузьмич, А. (2003). Біблія українською мовою. *Благовісник*(39), 8-13.
- Куліш, П. (2006). *Біблія з коментарями*. (В. Боечко, Ред., & П. Куліш, Перекл.) Спрінгфілд, Міссурі, США:: Лайф Паблішерз Інтернейшенал.
- Лановик, З. (2002). *Художній переклад як проблема компаративістики*. (Р. Гром'як, & І. Папуша, Ред.) Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТДПУ.
- Лановик, З. (2006). *Hermeneutica Sacra*. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ.
- Лановик, М. (2002). *Перекладознавчі проблеми компаративістики крізь призму літературознавчих теорій*. (Р.Т.Гром'як, & І.В.Папуша., Ред.) Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТДПУ.
- Лановик, М. (2006). *Теорія відносності художнього перекладу: літературознавчі поекції*. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ.
- Микитенко, О., & Снегірьов, Л. (1995). "Всесвіт" - журнал іноземної літератури.(12).

- Модестов, В. (2006). *Художественный перевод. История, теория, практика*. Москва: Издательство Литературного Института им. А. М. Горького.
- Морозюк, Ю., & Дубинська, А. (2012). *I покоління приходить.. : антологія сучасної ізраїльської поезії*. Київ: Дух і Літера.
- Москаленко, М. (1995). *Тисячоліття: Поетичний переклад України-Руси. Антологія*. Київ: Дніпро.
- Найда, Ю. (2008). *К науке переводитъ. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике*. Москва: «Международные отношения».
- Оболенская, Ю. (2006). *Художественный перевод и межкультурная коммуникация*. Москва.
- Огієнко, І. (2009). *Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Завіту. З давньоєврейської та грецької на українську дослівно наново перекладена*. (О. Іван, Перекл.) Київ: Українське Біблійне Товариство.
- Огієнко, І. (2020). *Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту*. (І. Огієнко, Перекл.) Київ: Українське Біблійне Товариство,.
- Олейник, А. (2010). Проблемные аспекты переводоведения. *Вестник Московского государственного областного университета*(4).
- Полетаева, Т. (2015). Особенности языка James Bible (на примере анализа текста Евангелия от Матфея). *Сетевой научно-практический журнал Научный*.
- Рильський, М. (1987). *Зібрання творів у 20 тому* (Т. 16). Київ: Наукова думка.
- Савчин, В. (2014). *Микола Лукаш – подвижник українського художнього перекладу*. Львів: Літопис.
- Сдобников, В., & Петрова, О. (2006). *Теория перевода*. Москва.
- Семигінівська, Т. (2010). *Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 2-3 квітня 2010 р.* (А. Гудманяна, & С. Сидоренка, Ред.) Київ.
- Славінська, І. (без дати). Як повернути івритомовних авторів Україні? Міркує перекладач. *Громадське радіо*. Отримано 23 серпня 2022 р. з

<https://hromadske.radio/podcasts/zustrichi/yak-povernuty-ivrytomovnyh-avtoriv-ukrayini-mirkuye-perekladach>

Стріха, М. (2020). *Український переклад і перекладачі: між літературою і націєтворенням*. Київ: Дух і Літера.

Турконяк, Р. (2020). *Біблія. Сучасний переклад з давньоєврейської та давньогрецької мов.* (Р. Турконяк, Перекл.) Київ: Українське Біблійне Товариство.

Федоров, А. (2002). *Основы общей теории перевода*. Москва: Издательський Дом Филология ТРИ.

Філарет. (2007). *Біблія: Книги Святого Письма Старого і Нового Завіту в українському перекладі з паралельними місцями та додатками.* (П. П. (Денисенка), Перекл.) Видання Київської Патріархії УПЦ КП.

Франко, І. (1976). *Зібрання творів* (Т. 5). Київ: Наукова думка.

Хмельницький благодійний фонд «Хесед Бешт». (19 березень 2014 р.). «КОБЗАР » ШЕВЧЕНКА ЗАЗВУЧАВ ІВРИТОМ. Отримано з <https://www.hesedbesht.org.ua/kobzar-shevchenka-zazvuchav-na-ivriti-#/>

Хоміч, М. (2017). Особливості богословського (конфесійного) стилю сучасної української літературної мови в богослужбовій практиці УПЦ КП. *Волинський благовісник*(5), 247-262.

Хромова, А. (21 жовтень 2011 р.). Антон Паперний: «Деякі вірші просто зачаровують, і навіть важко пояснити, чим саме». Отримано з <http://bukvoid.com.ua/events/interview/2011/10/21/073602.html>

Цолін, Д. (2021). «Книга Псалмів у новому перекладі, псалми 1-40». *Богословські роздуми: Східноєвропейський журнал богослов'я*(19), 154-204.

Цолін, Д. (2022). *Книга Псалмів у новому перекладі: вступ*. Wayback Machine. Богословські роздуми: Східноєвропейський журнал богослов'я .

Швейцер, А. (2000). *Теория перевода*. Москва.

במלאת 75 להולדתה: שני שירים גנוזים של תרצה אתר מתפרסמים לראשונה. נון, ש. ב. (2016). בוואלה! תרבות. Отримано з <https://e.walla.co.il/item/2928637>

יילדים, היום נקרא סיפור על שכול ומלחמה (2014). שווימר, י
Отримано 3
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4558708,00.html>

ДОДАТОК А

Вірш «Мойсей» Д. Павличка (переклав А. Паперний)

מִשָּׁה

והוא אָמר: "טבוּעָה תִּכְוֶנָה כֹּה מְשַׁקְצָת
בְּכֶם, חֲדָלִי אִישִׁים שְׁפָלִים. כְּשֶׁהָאֵמָה
יִצְאָה אֶל חֲרוּמָה, עֲדִין בְּנִשְׁמָה
צָרַעַת הַבְּגִידָה אַתֶּם נוֹשְׂאִים לְנִצָּח.
אַהֲבַתְּם שְׁלֵחֲנוֹת נוֹחִים וְעֲרוּכִים
וּנְטִיית חֶסֶדְם שֶׁל אֲצִילֵי מִצְרַיִם.
בְּדֶרֶךְ לִירִיחוֹ תִּכְנַנְתֶּם בֵּינָתֵינוּ,
כִּי בְּבַעֲלוֹתֵיכֶם יִהְיוּ בָּהּ הַשְּׂנֹקִים.
חֲרָשִׁים מְרַב זָהָב, סוּגְדִים בְּלֵב לְבַעַל,
בְּזִים לְשֵׁם הָאֵב, בְּזִים לְשֵׁפֶת הָאֵם.
נִבְזִית כְּמוֹ זוֹנָה, סוֹרַחַת רוּחְכֶם
כִּי עַז לְבַבְכֶם גִּשְׂרָף לְעַד, הוּא בְּנִי בְּלִיעֵל!
גִּדְל אֶתְכֶם הַשּׁוֹט, מְגַלֵּב חֲנֹד אֶתְכֶם.
עַכְבְּרוּשִׁים בְּזוּיִים תְּמִיד הֵייתֶם תַּחַת
יָד הַמְּלָכִים. כַּעַת לְאֶרֶץ הַמְּבֻטָּחַת
לֹא תִכְנַסוּ. יִבְלַע מִדְבָּר אֶת כָּל דוֹרְכֶם!
דַּעוּ כִּי בַחֲלוֹת נִגְדָד לֹא תוֹחֲלֵת
עוֹד אַרְבָּעִים שָׁנָה – בְּצַעַר, בְּצָרָה.
כָּל עוֹד בַּחֲלוּיֹת לֹא תִמְצְאוּ קְבוּרָה,
בוֹגְדִים וּמְלַשִּׁינִים בְּנִפְשׁ מִתְנַבְּלֹת.
נִגְדָד עַד הַתְּקוּמָה עוֹד אַרְבָּעִים שָׁנָה,
כָּל עוֹד לֹא נִגְמַל מִהַרְגָּלִי הָעֶבֶד.
אֶת כְּנַעַן לֹא נִרְאָה, כָּל עוֹד שְׁפָלוֹת נִתְעַבְּת
לֹא תִבְעַר חֲרוֹת גִּשְׁגָּבַת וְכִנְיָה!"
דוֹתָן וְאַבְיָרִים הַשִּׁיבוּ לוֹ בְּזַעַם,
כְּשֶׁהֵם מְלֵאֵי-רִשְׁעוֹת, צוֹרְחִים וְרוֹעֲדִים:
"אוּלֵי אַתָּה צוֹדֵק – אֲנַחְנוּ עֹבְדִים,
אֲךָ עֹבֵד הַמְּלָכוֹת גַּם כֵּן הֵייתָ פֹעֵם

כִּי בַת-פְּרַעֲהוּ אֹתָךְ עַל שְׁפֵת יְאוּר
גִּלְתָּהּ,
בַּחֲצַר הַמְּלוּכָה מְקַף-כְּבוֹד גִּדְלָתָּ.
שׁוֹטֶם שֶׁל הַנוֹגְשִׁים כְּמוֹנוֹ לֹא סִבֵּלְתָּ,
וּכְכוּכַב בְּרוֹם מִי אִזּוֹ זָהָר? אַתָּה!
אִזּוֹ לְשִׁבְחֵי פְרַעֲהוּ שִׁירֵי תַפְאָרַת שְׁרָתָּ
וְקִדְת לְשָׂרִים בְּהַתְרַפְּסוֹת, כָּל עוֹד
שְׁבַעוּ כָּל בְּנֵי עַמָּךְ רַב צַעַר וְתִלְאוֹת,
גִּסְסוּנוֹ מְרַעֵב – גִּאָה וְרֵם גִּשְׂאֲרָתָּ.
אֲכֹן, עַל בְּנֵי עַמָּךְ חִסִּיתָ בְּעֶבֶר
וּלְשֵׁם כֹּה בְּרַחֲוֹב הַרְגַּת וּפְרַעַתָּ.
בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ לְאַחִים הִרְעַתָּ –
דְּפוּי רַב-יְסוּרִים בִּיתָר שְׂאֵת גִּבְר.
לְאֶרֶץ נִכְרִיָּה נִמְלַטְתָּ, נְבִיאָנוּ.
צְפוּרָה – בַּת-זָרִים! – נִשְׂאֵת לְאַשָּׁה.
אוֹהֵב עֲמוֹ! אֲךָ יֵשׁ עוֹד שְׂאֵלָה קְשָׁה:
מִדּוּעַ לֹא הִלְכוּ בְּיָד אַחֲרֵינוּ?
אִיךָ אַרְבָּעִים שָׁנָה, הָרִי מְחַר נִגְנַע:
כָּאֵן אֵין לָנוּ בָּאָר אוֹ מַעֲיֵן הַמַּיִם.
רַק טַל כְּצַפּוּרִים שִׁתִּינוּ, וְשָׁמַיִם
נוֹשְׂאֵת כָּל הָעֵדָה בְּדוּי וּבִדְאָבָה!"
וְכֹה הִשִּׁיב מֹשֶׁה: "לְאֶרֶץ הַמְּבֻטָּחַת
לֹא אֶפְגַּס לְעַד. כַּעַת שְׁמַחוּ, לְצִיִּים!
אֲךָ לְבָנִים אֲנִיחִיל כּוֹחוֹת אֲשֶׁר פּוֹרְצִים
אֶת שַׁחַם הַשְּׁקָרִים גַּם אֶת כַּבְּלֵי הַפַּחַד.
גַּם לֹא אֶתֵּן לָכֶם לְמוֹת כָּאֵן מִצְמָא,
רְאוּ אֶת הַפְּלִגִּים שֶׁמֵּהָאָבֶן בָּאוּ.
אֶת הַמַּטֵּה נִשְׂא וּבִסְלָעִים נִגַּע הוּא –
צְלִילוֹת הַמַּעֲיֵן זְמַרָה בָּם בְּזִרְמָה.

ДОДАТОК Б

Вірш «До школи» Д. Павличка (переклав А. Паперний)

לְבֵית הַסֵּפֶר

בקולומיאה – שער שלגוטו,
 הרי תהלוכת-אימים יוצאת פה.
 ליצר שפרוביץ הולכים היהודים.
 חפים מפשע – אך למנת מועדים.
 פוסעים זוגות, זוגות – כגיעות אלמת
 באות נורא – בטלאי צהב – נחתמת.
 גופים כחוישים - הולכים מסגנורים:
 גוים שחוחים במעילים שחרים,
 רגלים יחפות דורכות בשלג.
 זקנים וטרף בהליכה כושלת.
 בראש גלוי – נשים ונערות,
 אני מביט בם בעינים פעורות
 ולא עמדתי – לצדם פסעתי,
 את פעימת לבותיהם שמעתי,
 כפעמון. האם חרש כל העולם
 או מעמיד פני נחרש ונאלם?
 אני שותק – פוחד מהשוטר. הוא
 נעץ בי מבטו כחיתו-טרף.
 הלכתי לשעור, אבל קולי נדם,
 צרבו את לשוני האפר והדם.
 איזה שעור? על לוח הכתה עוד
 תהלוכת הנדונים פוסעת.
 לא גיר לבן ארצה – פנים דמומים,
 נפצרת לפני שוחת-אימים,
 אני נחלץ עם ליל מבור השחת
 ושוב נועץ עיני בבוא השחר
 בשירה – אותי היא שאבה
 בתפלתה האימה, הכאובה.
 נדמה לי: גם כעת אוכד ידים
 בטור הנדונים אני הולך עדין,
 פרושה הדרך ליצר האים
 ממתין בו המקלע גם היום.

ДОДАТОК В

Вірш «Мойсей» Д. Павличка

Мойсей

Він так сказав до них: «Раби й пристосуванці,
 Слухняні наймити, нікчемні плюгаші!
 З неволі вийшли ви, та несете в душі
 Покори й зрадництва невиліковні пранці.
 Ви любите комфорт, з найдками столи,
 Єгипетських вельмож ненависні пахолки,
 Йдете ви в Єрихон, щоб рідні барахолки
 І рідні торжища лиш вашими були!
 Оглухли в золоті, ви, покручі Ваала,
 Соромитесь імен і мови матерів;
 Під пірамідами ваш дух, як тлін, згорів
 І ваша тайна честь повійницею стала.
 Вам дав свідомість бич, вас виховав нагай,
 Жили ви, як щури, в крамницях фараона;
 І всіх вас проковтне пустеля ця червона,
 Ніхто з вас не дійде в обітований край!
 Ми будем сорок літ барханами блукати,
 Живитись зелями загублених оаз,
 Допоки в цей пісок не закопаєм вас,
 Донощики старі, підступні ренегати!
 Ми будем сорок літ відновлювати код
 Свободи в зародках, гоїти рабства рану
 І вступим аж тоді на землю Ханаану,
 Як виросте новий, неспідлений народ».
 І мовили йому Датани й Авірони,
 Заївшись піною ненависті й злоби:
 «Ну, добре, старшино, хай буде: ми – раби,
 Хіба ж то не тебе знайшла дочка царя

На річці в кошику? Не ти з лакейчуками
 В палатах виростав? Нас били канчуками,
 А ти купавсь в добрі, як в синяві зоря!
 Ти фараонові співав хвальби фальшиві,
 Ти цілував його прибічників сліди
 В той час, як твій народ від горя та біди
 Здихав і порпався в шакалячій поживі.
 Так, заступався ти за бідний Ізраїль,
 Вчиняв на вулицях убивства і скандали,
 Та від твоїх діянь ще більше ми страждали,
 Нас били, нищили і мучили всуціль.
 Від злочинів своїх втікав ти, наш пророче,
 З Єгипту до мідян. І там узяв ти шлюб
 З чужинкою! – Дивись, який євреєлюб! –
 Та жоден твій синок із нами йти не хоче.
 Яких там сорок літ?! Ми завтра всі помрем.
 Сто миль надовкруги ні річки, ні криниці;
 І ми п'ємо росу, як гади чи як птиці,
 І в'янем без води під неба тягарем!..»
 І відповів Мойсей: «Возрадуйтеся, блазні!
 Я в землю наших мрій так само не ввійду,
 Та нашій дітворі дам силу молоду,
 Що рве бетон брехні й не відає боязні.
 Я в камені знайду живущий струм зела,
 Я вмерти вам не дам дочасно в безджереллі!»
 І патерицею торкнувся він до скелі, –
 І дзвонкова вода зі скелі потекла.

ДОДАТОК Г

Вірш «До школи» Д. Павличка

До школи

У Коломиї гетто – за дротами.
 Страшний похід виточується з брами.
 Ідуть євреї в Шипарівський ліс,
 Ідуть на розстріл – очі повні сліз.
 Як школярі, йдуть парами, в покорі,
 На грудях – білі шестикутні зорі,
 Похилі, зголодовані тіла
 В плащах доземних, чорних, як смола;
 Ступають по снігу дівчата босі,
 Дітей несуть жінки простоволосі,
 Діди за руку онучат ведуть,
 ...А я стою й дивлюсь на їхню путь.
 Ні, не стою, а йду біля колони
 І чую: б'ють серця, неначе дзвони!
 Та світ глухий! О ні – увесь, як є,
 Сліпця глухонімого він вдає!

Я не кричу. Боюся конвоїра,
 Що зблискує на мене оком звіра.
 Я в школу йду. І чує мій язик
 У горлі попіл – вигорілий крик.
 Яка там школа! З глибини таблиці
 Виходять людські з'яви сумнолиці,
 На мертвих чолах – крейда, як вапно...
 Я скочуюся в яму аж на дно,
 Я виповзаю з ями серед ночі,
 А вранці знову затопляю очі
 В колону, що засотує й мене
 В своє моління тихе і страшне.
 І там я, перехоплений сльозами,
 Донині йду між чорними рядами,
 Школяр зі школярами, в темний ліс,
 Де жде професор – машиновий кріс.

ДОДАТОК Г

Псалми 1, 2, 137 מוֹעֵד בְּיָמֵינוּ

פרק א

א אֲשֶׁר־יִהְיֶה אֱשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים וּבְדַרְךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד וּבִמְוֹשֵׁב לְצִיִּים לֹא יָשָׁב: ב כִּי אִם-בְּתוֹרַת יְהוָה חִפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה הִגָּה יוֹמָם וּלְיָלֵה: ג וְהָיָה כָּעֵץ שְׁתוּל עַל-פְּלִיגֵי מַיִם אֲשֶׁר פְּרִיֹו יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעָלְהוּ לֹא יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ: ד לֹא-כֵן הִרְשָׁעִים כִּי אִם-כַּמֶּץ אֲשֶׁר-תִּדְפְּנוּ רוּחַ: ה עַל-כֵּן לֹא-יִקְמוּ רְשָׁעִים בְּמִשְׁפָּט וְחַטָּאִים בְּעֵדַת צְדִיקִים: ו כִּי-יִוָּדַע יְהוָה דַּרְךְ צְדִיקִים וְדַרְךְ רְשָׁעִים תֵּאבֹד:

פרק ב

א לָמָּה רָגַשׁוּ גוֹיִם וּלְאֻמִּים יְהַגּוּ-רִיק: ב יִתְנַצְּבוּ מַלְכֵי-אֲרָץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ-יַחַד עַל-יְהוָה וְעַל-מְשִׁיחוֹ: ג נִבְתָּקָה אֶת-מוֹסְרוֹתֵימוֹ וְנִשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבַתֵימוֹ: ד יוֹשֵׁב בְּשָׂמַיִם יִשְׁחַק אֲדָנִי יִלְעַג-לָמוֹ: ה אִזּוֹ יִדְבַר אֱלִימוֹ בְּאָפוֹ וּבְחִירוֹנוֹ יִבְהַלְמוֹ: ו וְאֲנִי נֹסַכְתִּי מִלְּכִי עַל-צִיּוֹן הַר-קְדְּשֵׁי: ז אֲסַפְּרָה אֶל חֵק יְהוָה אֲמַר אֵלֵי בְנֵי אֶתְהָ אֲנִי הַיּוֹם יִלְדְּתִי: ח שָׂאל מִמֶּנִּי וְאֶתְנָה גוֹיִם נִחַלְתָּהּ וְאֶחָזְתָּהּ אֶפְסִי-אֲרָץ: ט תִּרְעַם בְּשֹׁבֵט בְּרִזָּל כְּכֹלִי יוֹצֵר תִּנְפְּצֵם: י וְעַתָּה מְלָכִים הַשְׁכִּילוּ הַנֹּסְרוּ שְׁפָטֵי אֲרָץ: יא עֲבָדוּ אֶת-יְהוָה בְּיָרְאָה וְגִילוּ בְּרַעְדָּה: יב נִשְׁקוּ-בַר פֶּן-יִאָּנַף וְתֵאבְדוּ דַרְךְ כִּי-יִבְעַר כְּמַעַט אָפוֹ אֲשֶׁר־י כָּל-חֹסֵי בוֹ:

פרק קלז

עַל נִהְרוֹת בְּכָל שָׁם יִשְׁבְּנוּ גַם-כִּינּוּ בְּזַכְרֵנוּ אֶת-צִיּוֹן:
עַל-עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תִּלְיֵנוּ כְּפָרוֹתֵינוּ:
כִּי שָׁם שָׂאלוּנוּ שׁוֹבֵינּוּ דְבַר-יְשִׁיר וְתוֹלְלֵינוּ שְׁמִחָה שִׁירוּ לָנוּ מְשִׁיר צִיּוֹן:
אִיךָ נְשִׁיר אֶת-שִׁירֶהָ עַל אֲדָמַת נָכַר:
אִם-אֲשַׁכְּחָה יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח מִיָּנִי:
תִּדְבַק-לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם-לֹא אֲזַכְּרֶכִי אִם-לֹא אֶעֱלֶה אֶת-יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׂמִחָתִי:
זָכַר ה' לְבִנֵי אֲדוֹם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֲמָרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ:
בַּת-בְּבֶל הַשְׂדוּדָה אֲשֶׁר־י שִׁישְׁלֶם-לָהּ אֶת-גְּמוּלָהּ שִׁגְמַלְתָּ לָנוּ:
אֲשֶׁר־י שִׁיאַחֲזוּ וְנִפְץ אֶת-עַלְלֵיהָ אֶל-הַסְּלַע:

ДОДАТОК Е

Псалми 1, 2, 137 (136) – Синодальный переклад

Псалом Давида. 1

1 Блажен муж, который не ходит на совет нечестивых и не стоит на пути грешных и не сидит в собрании развратителей, 2 но в законе Господа воля его, и о законе Его размышляет он день и ночь! 3 И будет он как дерево, посаженное при потоках вод, которое приносит плод свой во время свое, и лист которого не вянет; и во всем, что он ни делает, успеет. 4 Не так — нечестивые, [не так]: но они — как прах, возметаемый ветром [с лица земли]. 5 Потому не устоят* 5 нечестивые на суде, и грешники — в собрании праведных. 6 Ибо знает Господь путь праведных, а путь нечестивых погибнет.

Псалом Давида. 2

1 Зачем мнутятся народы, и племена замышляют тщетное? 2 Восстают цари земли, и князья совещаются вместе против Господа и против помазанника Его. 3 «Расторгнем узы их, и свергнем с себя оковы их». 4 Живущий на небесах посмеется, Господь поругается им. 5 Тогда скажет им во гневе Своем и яростью Своею приведет их в смятение: 6 «Я помазал Царя Моего над Сионом, святою горою Моею*; 7 возведу определение: Господь сказал Мне: Ты Сын Мой; Я ныне родил Тебя; 8 проси у Меня, и дам народы в наследие Тебе и пределы земли во владение Тебе; 9 Ты поразишь их жезлом железным; сокрушишь их, как сосуд горшечника». 10 Итак вразумитесь, цари; научитесь, судьи земли! 11 Служите Господу со страхом и радуйтесь [пред Ним] с трепетом. 12 Почтите Сына*, чтобы Он не прогневался, и чтобы вам не погибнуть в пути вашем, ибо гнев Его возгорится вскоре. Блаженны все, уповающие на Него.

Псалом 136

¹ При реках Вавилона, там сидели мы и плакали, когда вспоминали о Сионе; ² на вербах, посреди его, повесили мы наши арфы. ³ Там пленившие нас требовали от

нас слов песней, и притеснители наши — веселья: «пропойте нам из песней Сионских». ⁴ Как нам петь песнь Господню на земле чужой? ⁵ Если я забуду тебя, Иерусалим, — забудь меня, десница моя; ⁶ прилипни язык мой к гортани моей, если не буду помнить тебя, если не поставлю Иерусалима во главе веселия моего. ⁷ Припомни, Господи, сынам Едомовым день Иерусалима, когда они говорили: «разрушайте, разрушайте до основания его». ⁸ Дочь Вавилона, опустошительница! блажен, кто воздаст тебе за то, что ты сделала нам! ⁹ Блажен, кто возьмет и разобьет младенцев твоих о камень!

ДОДАТОК 3

Псалми 1, 2, 137 (136) – Церковнослов’янський переклад

Ψаломъ 1

Ψаломъ дѣдъ, а.

- 1 Блжѣнъ мѡжъ, ѣже не ѣде на соубѣтѣхъ нечестнѣыхъ, и на пѣтїи грѣшныхъ не ста, и на сѣдѣлшии гвѣнителей не сѣде:
- 2 но въ законѣ гдѣни вола ѣгѡ, и въ законѣ ѣгѡ повчѣтелъ дѣнь и нѡщъ.
- 3 И вѣдетъ ѣкѡ древо наслажденое при нехѡдишнихъ водахъ, ѣже плодъ свой дастъ во время свое, и лиетъ ѣгѡ не ѡпадѣтъ: и вѣла, ѣлика ѣще творитъ, оупѣетъ.
- 4 Не такѡ нечестнѣи, не такѡ: но ѣкѡ прахъ, ѣгоже возметѣтъ вѣтръ ѡ лица земли.
- 5 Сегѡ радн не воскресѣтъ нечестнѣи на свѣдъ, ниже грѣшницы въ соубѣтѣхъ прѣныхъ.
- 6 Ёкѡ вѣетъ гдѣ пѣтъ прѣныхъ, и пѣтъ нечестнѣыхъ погнѣветъ.

Ψаломъ 2

Ψаломъ дѣдъ, б.

- 1 Всю шаташася ѣзыцы, и людѣ повчѣшася тщѣтнымъ;
- 2 Предстѣша царѣе зѣмстїи, и князи собрашася вкѡпѣ на гдѣ и на хрѣта ѣгѡ.
- 3 Расторгнемъ [расторгнемъ] оузы ѣхъ и ѡвержемъ [ѡвержимъ] ѡ насъ ѣго ѣхъ.
- 4 Живѣи на нѣсѣхъ посмѣетелъ ѣмъ, и гдѣ порѣгѣетелъ ѣмъ.
- 5 Тогда возглетъ къ нимъ гнѣвомъ своимъ и ѣростїю своею смлѣтетъ ѣ:
- 6 ѣзъ же поставленъ ѣемъ црѣ ѡ негѡ надъ сїѡномъ, горѡю сѣѡю ѣгѡ,
- 7 возвѣшѣлѣи повелѣнїе гдѣне. Гдѣ рече ко мнѣ: снъ мой ѣси ты, ѣзъ днѣсь роднѣхъ тѣ:
- 8 проснѣ ѡ мене, и дамъ тѣи ѣзыки достоѣнїе твое, и ѡдержанїе твое концы земли:
- 9 оупасѣши ѣ жезломъ желѣзнымъ, ѣкѡ соуды скѣдѣльничи сокрѣшиши ѣ.
- 10 И нѣѣ, царѣе, развѣмѣйте, накажѣтелъ всѣи свѣдѣшии земли.
- 11 Работайте гдѣви со страхомъ, и радѣйте ѣмѡ со трѣпетомъ.
- 12 Принимѣте наказанїе, да не когда прогнѣветелъ гдѣ, и погнѣветъ ѡ пѣтнѣ прѣнагѡ, ѣгда возгорѣтелъ вѣсѡрѣ ѣростѣ ѣгѡ: блжѣни всѣи надѣющѣисѣ нанъ.

Ψαλμός 136

Дѣла ѱереміемъ, рлѣ.

1 На рѣкахъ вавѣлонскыхъ, тѣмъ сѣдохомъ ѡ плакахомъ, внигда поманѣти намъ сїѡна:

2 на вѣрѣихъ посреде ѣгѡ ѡвѣснхомъ ѡрганы нашѣ.

3 ꙗко тѣмъ вопроша ны плѣншии насъ ѡ словесехъ пѣсней, ѡ вѣдшии насъ ѡ пѣннѣ: воспойте намъ ѡ пѣсней сїѡнскихъ.

4 Какъ воспоемъ пѣснь гдню на землѣ чуждѣй;

5 ꙗще забѣдѣ тебе, ѱерліме, забѣна бѣди десница моѣ.

6 Прильпни ѡзыкъ мой гортани моеѣ, ꙗще не поманѣ тебе, ꙗще не предложѣ ѱерліма, ꙗко въ началѣ веселѣя моеѣ.

7 Помани, гди, сыны ѣдомскѣя въ день ѱерліма глаголющыя: истощайте, истощайте до ѡснованій ѣгѡ.

8 Дщи вавѣлона ѡкалннѣ, блженъ, ѡже воздастъ тебѣ воздаініе твоѣ, ѣже воздалѣ еси намъ:

9 блженъ, ѡже ѡметъ ѡ развѣетъ младенцы твоѣ ѡ камень.